

122

Ο Ν Ο Υ Μ Α Σ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ένας λαός διψάει για
δύση πώς δε φοβάται την
αλήθεια—ΨΥΧΑΡΗΣ.

Κάθε γλώσσα έχει τους φυ-
σικούς της κανόνες.

ΒΗΛΑΡΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Η' *

ΑΘΗΝΑ, ΚΕΡΙΑΚΗ 11 ΤΟΥ ΑΠΡΙΛΗ 1910

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΡΟΜΟΣ ΖΗΝΩΝΑ ΑΡΙΘ. 2

* ΑΡΙΘΜΟΣ 385

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ. Σημειώματα στο περιώριο.

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ. Οι δύο άγαστες.

Γ. Ν. ΑΒΑΖΟΣ. Διαλοσκορπισμένα.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑΣ.—Τὰ φετεινά «Ρόδα και Μήλα».

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ.

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΖΟΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΤΑ ΦΕΤΕΙΝΑ

'ΡΟΔΑ ΚΑΙ ΜΗΛΑ'

Ο Ψυχάρης με ξεουλιάωσε από τους δασκάλους και μās χάρισε τη λευτεριά. Οι άνιθεοί λένε πώς μās έκαμε να πιαστούμε στα βρόγια καινούρια σκλαβιάς. Είναι το ίδιο αυτό σά να λένε για ένα έθνος, που λευτερώθηκε από τυρανικό ζυγό και διοργανώθηκε σε πολιτεία και, φυσικά, εποτάχθηκε σε νόμους πώς μπήκε σε δεύτερη σκλαβιά.

ΝΟΥΜΑΣ—Παραγραφακια.
(Αριθ. 297—25 του Μάη 1908)

Τὰ φρέσκα «Ρόδα και Μήλα» του Ψυχάρη, που φανήκανε τελευταία είναι τὸ δεύτερο μέρος του πέμπτου τόμου, τῆς σειράς που κλείνει ὅλη τὴν ἀρθρογραφία τῆ σκορπισμένη δῶθε και κείθε, του τρανού ἐργάτη τῆς Ἰδέας.

Τὸ ἔργο του ὅσο πολύτιμο, τόσο πολύμορφο και πολυπρόσωπο. Και μονάχα τὸ στερνὸ αὐτὸ βιβλίο του ξεφυλλίζοντας κανείς, νοιώθει πὸσο πλατειά ἔχει πιάσει τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ὁ Ψυχάρης. Γιατί στον τόπο μας κατάντησε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα να μὴ σημαίνει μονάχα ζήτημα γλώσσας. Μὰ καθὼς λέει ὁ καθηγητῆς Albert Thumb στὴ μελέτη του «Die Neugriechische Literatur — αὐτὸ γλωσσικὸ ζήτημα δὲν ἀγγίζει μονάχα τὸ φιλολογικὸ και παιδαγωγικὸ, μὰ και τὸ πολιτικὸ ἀκόμα».

Κι ἀληθινὰ ὁ πρῶτος που μάντεψε ἀπὸ χρόνια τις σημερινές μας ἐθνικές συφορές και τὸ πάτημα τῆς φυλῆς μας ἀπὸ ἄλλες πὸδο δυνατώτερες, ὁ πρῶτος που σήμανε τὸν κίντυνο και πῆσισε να γυρίση τὸ περπάτημα του Ἐθνους στὴν ἀληθινώτερη ζωῆ,

εἶταν ὁ Ψυχάρης. Κ' ἐμεῖς, προχωρώντας πὸδο πολὺ ἀπὸ τὸν κ. Thumb δὲ δισταζουμε να ποῦμε πὸδο τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἔπως τὸ ἀπλωσε ὁ Ψυχάρης ἔξὸν ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ, παιδαγωγικὸ και πολιτικὸ ζήτημα, ἀγγίζει και τὸ κοινωνικὸ μας ζήτημα ἀκόμα. Ὁ κ. Πέτρος Βασιλικὸς στὴν «Κριτικὴ μελέτη» του για τις ἀ'Αλυστίδες τὸ δράμα του διευθυντῆ του «Νουμα» γράφει: «Ὁ Ψυχάρης μπήκε ἀπὸ καιρὸ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κοινωνικῆς μας ἀνταρσίας δίχως και να τὸ νοιώτη». Γιατί τὸ ἀνανότισμα του λαοῦ, τὸ φῶτιμα του—πὸδο μόνο με τὴν ἀληθινή του γλώττα μπορεί να γίνη—θα φέρη τὴ συναίστηση του δικίου του και τὸ πάσκιμα να τὸ ἀποχτήση με κάθε θυσία. Μῖσα στο κινούριο του αὐτὸ βιβλίο, σ' ἕνα μικρὸ του ἀρθράκι, τέτοια λόγια χαρίζει ἡ πέννα του Ψυχάρη: «Πὸδο εἶναι οἱ δούλοι να πάω για τοὺς φιλήσω τὰ πόδια; Πὸδο οἱ φτωχοί, πὸδο ὁ κροῦάκης, πὸδο οἱ μαραγκοί, πὸδο οἱ βαρκάρηδες, πὸδο οἱ ἔργατες! Ἀμὲ, Θαρροῦσα ἐγὼ πὸδο για δάφτους εἶτανε και τῶν αὐρωνῶν ἡ βασιλεία. Να ἴσια ἴσια τί μās χαρίζει ἀπὸ τοὺς δασκάλους. Δὲν τὸ καταλάβαινε ἀκόμη τὸ ζήτημα ὡς τώρα. Θα τὸ νοιώσουν λίγο λίγο πὸδο ἡ γλώττα δὲν εἶναι για μῖα ψέρτικη ἀριστοκρατία, για τὰ μεγάλα]τους τάχα τὰ μυκλά».

Τὸ ἔργο του Ψυχάρη ἀπὸ τὴ χρονιά του 1889 που πρωτοἀστραψε, ἴσα με σήμερα, εἶναι ὅλο ἕνα σύστημα. Δὲν παρουσιάστηκε σὰν πυροτέχνημα, δὲ διαβηκε σὰν μπόρα, δὲ σήκωσε ψεύτικο θόρυβο. Ἦρθε σιγὰ σιγὰ δυσκολοπερπάτητο, περιφρονημένο, κοροϊδεμένο, βρισμένο, ἀγκυλοστεφανωμένο, τέλεια παραγνωρισμένο. Ἡ ψυχολογία του Ἐθνους τὸν κειρὸ ἐκεῖνο εἶτανε τέτοια, που δὲν μπορούσε να του κάμη ἀλλοιώτικη ὑποδοχή. Και ἴσα ἴσα τὸ πρῶτο του και κυριώτερο στοιχεῖο του αὐτὸ, τὸ σύστημα εἶτανε που φρένιασε τοὺς περισσότερους. Να του πετάξης του Ρωμιῦ μῖα ἰδέα, δὲν του εἶναι δύσκολο να τὴν ψάξη κάπως ἐπιπόλαια, να τὴ συζητήση, να τὴ βρῆ ἴσως και σωστή, μὰ να περάση γλήγορα, γλήγορα ἀπὸ πᾶνου τῆς. Να του δείξης δίως και τὴ μέθοδο που θα μεταχειριστῆ για να τὴν ἐφαρμώση ἄλλο πράμα. Θέλει κόπο και δουλειά κι αὐτὸς ἀπὸ τέτοια δὲν ξέρει.

Και πρέπει να συλλογιστῆ κανείς τί τόλμημα ἠρωικὸ ἔκαμε ὁ Ψυχάρης, βάνοντας κάτου ὅλα για ὅλα, για να βγῆ μονάχος του ἱπαναστάτης πᾶνου στο γλωσσικὸ ζήτημα, σε καιρὸ που ὅλο τὸ Ἐθνος ἀφιονισμένο ἀπὸ τὸ Δασκαλισμὸ, ροβόλαγε ἀκράτητο κατὰ τοὺς καθρευσσάνικους γκρεμοῦς. Πρῶ ος

σταθμὸς για να θαμάσουμε τὸ ἔργο του Ψυχάρη. Ἄν εἶταν ἄλλος ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους ψευτοχαρακτήρες που ὀλοῖνα ξεφουρνίζει ἡ κκαρωμένη κλασσική γῆ, θα μεταχειριζότανε τὴ μόρφωσή του, τὴν ἱκανότητα του, τὴ λογιστήτά του για ν' ἀποχτήση νωρίς νωρίς τὴν εὐκολη δόξα, να καλοκαθῆση σε καμιά ἔδρα στο Πανεπιστήμιο, και κολακεύοντας δια τὰ πᾶντα γύρω του και κκαηλεύοντας τὰ ἀψήλα ἀιστήματα του ρωμικίου πατριωτισμοῦ, να περάση ζωῆ χαρισάμενη με κοινωνικὴ τιμὴ και δόξα.

Ἄντῆς αὐτὰ, προτίμησε ἀλκαίρα χρόνια, πασκίζοντας να κανονισῆ ἐπιστημονικά τὴν πλατιά και μεγάλη σὰ θάλασσα, μὰ ὀλοῦσθη και δροσερῆ σὰν ἀγράκι τῆς ἐξοχῆς, δημοτικὴ μας γλώσσα, να τὴν κοσκινισῆ, να τὴ λαγαρισῆ, να τὴ νοιώση ψυχολογικά και να τὴ δείξη σε ὄλους, σὰν πολύτιμο πετράδι που εἶναι.

Κι ἄν τόσο που φανέρονε κ' ἐπὶ ἕνα κομμάτι τῆς δουλειῆς του με τὴν ἐκδοσὴ καινούριου τόμου του, ὄλοι οἱ λογιώτατοι τῆς μουχλιασμένης Σκῆψης και οἱ σοφοί τῶ δημοσιογραφικῶν γραφείων και τῶν καφενειῶν, σὰ να ποῦμε οἱ Ξενόπουλοι τῆς ἐποχῆς, μόλις ἔφτανε στ' αὐτιά τους τὸ μαντάτο ἀρχίζανε τ' ἀναθέματα και τὰ ξεφωνητά. Δὲ διαβάζανε, δὲν πασκίζανε να νοιώσουν τί ἔλεγε ὁ ἄνθρωπος. Ἐνας δάσκαλος ξεπετάγονταν σὰν κόκορας κι ἀνέβαινε στις ρειπιασμένες πνευματικῆς στέγες τῶ φημεριδῶνε και διαλαλοῦσε τὸν κίντυνο τάχα και τὴν προδοσία και τ' ἀλίμονα τῆς φυλῆς, και πληροφοροῦσε τοὺς ἀεπαίνοντας για τις καινούριες παλαβομαρές του Ψυχάρη.

Ὡς τόσο ὁ σπῆρος φύτρωνε και ριζοβολοῦσε, ὅσο που ἦρθε μῖα μέρα που οἱ Δασκάλοι νοιώσανε κάτου ἀπὸ τὰ πόδια τους τὸ σεισμὸ.

Ὅλοι ὄσοι ἴσα με σήμερα βγήκανε και χτυπήσανε τὸν Ψυχάρη, τὰ πὸδο σπουδαία τους πχειρήματα τὰ στηρίξανε σε τούτο: πὸδο τὸ Ἐθνος τρχάζει τὸ δρόμο του τέλεια ἀδιαφορώντας για τὸ ἔργο του Ψυχάρη.

Ὅμως ἡ τέτοια ἀντίληψη καμιά δὲν ἔχει σχέση με τὴν πραγματικότητα. Γιατί ἂ ρίξη καθένας μῖα ματιά στὴ φιλολογία μας ἀπὸ τὴ χρονιά του 1889—που πρωτοφάνηκε τὸ «Ταξίδι»—και δῶθε, θα ἰδῆ τὴ μεγάλη ἐπανάσταση που ἔφερε στα ρωμαίικα γράμματα τὸ κήρυγμα του Ψυχάρη. Κι ἂ σταματήση στα συγκαιρινὰ μας χρόνια θα ἰδῆ τὴν πλέρια ἐπικράτηση, τὴν κυριαρχία τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας στὴ φιλολογία, που σημαίνει κι ἀπὸ τῶ-

ρα την Νίκη της 'Ιδέας που σάρκωσε ο Ψυχάρης, πέρα και πέρα στην κοινωνική μας ζωή. Στίχος στην καθαρεύουσα δὲν ξεμιτίζει πιά, δῆγμα δὲ γράφεται, μήτε δράμα, μήτε και ρομάντζο που νὰ πασκίξη νὰ κλείση μέσα του κάποια φιλολογικότητα. Ἡ ζωὴ της ἔκλεισε γιὰ καλὰ της δασκάλικης γλώσσας τὴ βαριά πόρτα.

Ἡ καθαρεύουσα πλανιέται ἀκόμα σέρνοντας τὰ κουρέλια της στὰ μουχλιασμένα κεφάλια τῶ λογιῆς λογιῆς δασκάλων εἴτε γιατροί, εἴτε μαθηματικοί, εἴτε νομικοί, εἴτε φιλοσόφοι λέγονται, και λάμπει μὲ ὄλη της τὴν ψευτομεγαλοπρέπεια στὰ διάφορα σοφὰ βιβλία τους.

Τὴν κρατοῦνε ἀκόμα κ' οἱ φημερίδες μας περισσότερο στὰ πολιτικά τους κύρια ἄρθρα, ἴσως γιατί σ' αὐτὰ λένε πιὺ λένε πάντα τους ψέματα, και λιγότερο στις εἰδησὲς τους, και ἀκόμα λιγότερο στὰ χροιογραφήματά τους και στ' ἄλλα μικραρθράκια τους που ἔχουνε κάποια σκέση μὲ τὴν κίνηση και τὴ ζωὴ και πολλές φορές τώρα στερνὰ περνᾷ ἀπὸ πᾶνου τους κ' ἡ εὐωδιὰ της δημοτικῆς. Καὶ μένει ἡ καθαρεύουσα ἀκόμα στὸν Τύπο, γιατί και αὐτὸς ἀποτελεῖ στοιχείο της γύρω μας κακομοιρίας και γιατί τὴ θελοῦνε οἱ διευθυντὲς τῶ φημερίδων που ἀνήκουνε στὴν τάξη τῶ Λογιώτατων, ἐνὼ τὰ παιδιὰ που γράφουνε μέσα, οἱ συντάχτες κ' οἱ ρεπορτέρηδες, κατὰ βάθος ἔλα λαχταρᾷνε τὴ δημοτικὴ.

Ἄναντιλεχτο πὼς ὅλης αὐτῆς της ἀλλαγῆς αἰτία και ἀφορμὴ ὁ ἀγῶνας τοῦ Ψυχάρη. Μὰ κανεὶς δὲν τὸ νοιώθει αὐτό. Και παράξενο δὲν εἶναι νὰ τὸ ποῦμε, πὼς καμπόσοι ἀπ' αὐτούς που γράφουνε τὴ δημοτικὴ και που δὲ θὰ γράφανε τὴ δημοτικὴ ἀδὲ φανερονότανε ὁ Ψυχάρης, κατηγοροῦνε τὸν Ψυχάρη και δὲν τοῦ ἀναγνωρίζουνε τὴ δουλειά. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ὅσο και ἂν εἶναι χαρακτηριστικὸ ψυχολογικὸ τοῦ Ρωμοῦ, εἶναι ἀσήμαντο γιὰ τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖνο ὅμως που ξηγήσαμε παραπάνου εἶναι θαρροῦμε και πολὺ σημαντικό.

Ὁ Albert Thumb που κοίταξε τὰ πράματα ἀπὸ ἀψηλὰ ἔγραψε πὼς ὁ Ψυχάρης μὲ τὸ φανέρωμα του ζύπνισε σὲν ἀπὸ μαγικὴ δύναμη μιὰ ντόπια φιλολογικὴ μορφή και πὼς «τὸ παράδειγμα τοῦ Ψυχάρη ἔσπρωξε σειρά ἀπὸ νεώτερα ταλέντα ν' ἀφοσιωθοῦν στὸ ντόπιο δῆγμα και στὴ δημοτικὴ», και ἀκόμα πὼς «σ' ἐπιστημονικὲς μελέτες καθὼς και σὲ δηγήματα, ρομάντζα και δράματα, δημιούργησε

μιὰ γλωσσικὴ μορφή τοῦ πιζοῦ λόγου, που ὄχι μόνον ἀξία εἶναι γιὰ κάθε διανοητικὴ ἔκφραση, μὰ και που μὲ τὸ λεπτὸ και ἀνάλαφο περπάτημά της, ἀγγίζει εὐεργετικὰ τὴν ψυχὴ, ἀντίθετα μὲ τὴν ξερατὴλα της καθαρεύουσας».

«Ἐνωσὴ θὰ πῆ δύναμη» ἐπιγράφει ὁ Ψυχάρης τὸ σημαντικό του ἄρθρο, που πρωτοτυπώθηκε στὸ «Νουμὰ» τὸ Γενάρη τοῦ 1905. Μὴν ξεχνᾷμε πὼς οἱ δημοτικιστὰδες εἶναι και Ρωμοὶ, και Ρωμοὶς πᾶει νὰ πῆ νὰ δουλεύης ξεχωριστὰ και ὄχι συντροφικὰ. Μὰ ἡ ξεχωριστὴ δουλειὰ σπαταλιέται ἀδίκαια, σκορπιέται στὸν ἀγέρα. Βγήκε τότες και κήρυξε ὁ Ψυχάρης τὴν ἔνωσὴ που, θὰ φέρη τὴ δύναμη. Σύστησε τὴν ἀξιοπρέπεια και τὸ κουράγιο. «Πιὸ σίγουρη προφύλαξη, ἐπιφύλαξη πιὸ φρόνιμη δὲν ἔχει ἀπὸ τὸ κουράγιο». Ὁ γλωσσικὸς ἀγῶνας εἶναι σωστός ἀγῶνας, κ' ἔχει και τοὺς καταδιωγμούς του. Βγήκανε οἱ δασκάλοι και κατηγοροῦσαν σ' ὄλο τὸ ἔθνος τοὺς δημοτικιστὰδες. Τὸ ἔθνος συνηθισμένο τὴν ἰσχυρίαν νὰ τοὺς ἀκούη τους πίστεψε ἀξέταστα. Ἐτσι οἱ δημοτικιστὰδες κατάντησαν κατηγορούμενοι και ἄρχισαν νὰ κρύβονται και νὰ διατάζουν νὰ φωνάζουνε τὴν ἀλήθεια που τοὺς εἶχε φωτίση τὸ νοῦ και κάθε μέρη τους ἔσπερνε και τὴν ψυχὴ. «Ἐσὺ ὁ δημοτικιστῆς» φώναζε τότες ὁ Ψυχάρης «δὲν εἶσαι κανένας ἐνοχος, κανένας φονιάς, κανένας πατροκτόνος ἢ πατριδοκτόνος· μήτε νὰ τὸ βάλης μὲ τὸ νοῦ σου πὼς πρέπει νὰ δικαιολογηθῆς· πρέπει νὰ δικαιολογηθῆς πρῶτα ὁ δάσκαλος. Δὲ θὰ τοῦ δώσης ἐσὺ λόγο. Θὰ σοῦ δώτῃ ἐκεῖνος. Κουράγιο αὐτὸ σημαίνει· λογικὴ. Ὅχι νὰ ψιθυρίζης.— Ναι... εἶμαι... και δὲν εἶμαι δημοτικιστῆς... τὸ ἀναγνωρίζω πὼς κάποτες... βέβαια... ἔχετε... δικαιο... ὑπερβολές... κριμας!.. ε! και γὼ σὲ πολλὰ συμφωνῶ μαζί σας... ὡς τόσο... Θὰ παραδεχθῆτε πιά και σὲ... ποτα! Νὰ λές. Και βέβαια πὼς εἶμαι δημοτικιστῆς, ἐνὼ ἴσατε δὲν εἶστε!»

Τέτοιος εἶναι ἀλάκκιρος ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ψυχάρη. Σκορπάει γύρω του τὴ δύναμη και τὴν πίστη. Τὸ ἔθνος βέβαια ἀργὰ ἡ γλήγορα εἶταν ἀδύνατο νὰ μὴν ξεφύγη ἀπὸ τὸ δρόμο που τὸ πηγαίνανε νὰ τὸ σφάζουνε οἱ δασκάλοι. Μὰ ὁ Ψυχάρης εἶτανε ὁ πρῶτος που εἶδε τὸ κκὸ, και που τὸ ἔκαμε ἔργο νὰ φωτίση τὸ ἔθνος.

«Ἡ δημοτικὴ γλώσσα» γράφει σ' ἓν τελευταῖο του ἄρθρο ὁ κ. Κ. Κατζόπουλος «εἶταν βέ-

βια ἀνάγκη και καιροῦ τοῦ τῶν πραγμάτων. Ὡς τόσο ὁ συγγραφέας τοῦ «Ταξιδιοῦ» εἶταν ἐκεῖνος που σάρκωσε συνειδητὰ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη, που πᾶσκεισε νὰ τὴν ὀργανώσει μεθοδικὰ και νὰ τὴν ὑψώτῃ σὲ πολιτιστικὸ ζωτικὸ ζήτημα τοῦ γένους».

Κατηγοροῦσαν τὸν Ψυχάρη πὼς θέλει νὰ κόψη τὴν ἐνότητα της σημερινῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν ἀρχαία. Ἀλύγιστος αὐτὸς, πῆρε τὴν κατηγορία τους τὴ γύρισε ἀπὸ δῶ τὴ γύρισε ἀπὸ κεῖ, τὴν εἰδεξε σ' ὄλους, γέλασε ἀπάνου της κ' ὕστερα μὲ λίγα λόγια τὴν ἔκαμε θρούψαλα. «Μόνον μὲ τὴ δημοτικὴ» κήρυξε «θὰ κατορθώσουμε νὰ τοὺς καταλάβουμε και νὰ τοὺς ἀγαπήσουμε τοὺς προγόνους» Κι ἄλλου πάλι· «Ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἐθνικὴ γλώσσα. Εἶναι ἡ γνήσια κὴρ της ἀρχαίας, ἡ μόνη γνήσια. Ἡ ἄλλη μούμια. Ἀδύνατο ν' ἀποδείξη κανεὶς, ἀμα εἶναι γλωσσολόγος, πὼς ἡ δημοτικὴ μας δὲν εἶναι ἴδια ἡ ἀρχαία· λοιπὸν ἄλλη καμιά γλώσσα δὲν ὑπάρχει που πιὸ σφιχτὰ νὰ μᾶς συνεδένη μὲ τὸ παρελθὸ, μὲ ὄλη τὴν Ἑλλάδα. Πὼς τολμοῦνε τὸ λοιπὸ και γράφουνε ἄλλη ;»

Και ὅμως ὄχι μονάχα τολμοῦνε, μὰ ἔρχονται και διαβέλουν μὲ ἀτιμες συκοφαντίες, πὼς οἱ δημοτικιστὰδες παίρνουνε παράδες ἀπὸ τοὺς ὄχτροὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, και κοιτᾷνε νὰ βροῦνε κανένα δάσκαλο δημοτικιστῆ νὰ τοῦ κόψουνε τὸ ψωμί. Μὰ ὁ Ψυχάρης δὲν τοὺς τὰ χαρίζει αὐτὰ. Και στὸ ἄρθρο του ἀπ' ἀφορμὴ της κληρονομίας τοῦ Σεβαστόπουλου γράφει. «Φαίνεται πὼς θὰ εἶναι τρομαχτικὸ πρᾶμα ἡ δυναμὴ μας — ἡ δύναμη της ἀλήθειας — ἀφοῦ μᾶς φοβοῦνται, ἀφοῦ μὲ τίς διχθήκες μᾶς πολεμοῦνε. Λοιπὸν ὄμπρός και πάντα ὄμπρός. Νὰ περηγορηθῆ ὁ φίλος μου ὁ δημοδασκάλος που κόντεψε νὰ παφτῆ. Ἄφτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς πλούσιος. Ἄφτὸς εἶναι μάλιστα που κ' οἱ πλούσιοι τονὲ φοβοῦνται. Ἄφτὸς ἀνάγκασε τὸν ἐκατομμυριῶχο τὸν Κ. Σεβαστόπουλο ν' ἀφήτῃ στοὺς ἀπαρέφατους τριάντα χιλιάδες φράγκα χρυσὰ, τοῦ βρόντου» Κι ἄλλου πάλι! «Κι ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι ὅταν ὁ κοζικισμὸς και ἡ καθυρέβουσα πνεῦνε τὰ λούσια, τότες ἴσια ἴσια λυσσιαζοῦνε, δαγκάνουνε και φωνάζουνε πὼς ὁ χάρος πῆρε παράδες, γιὰ νὰ τοὺς ξολοθρέψη».

«Ὅσοι δὲν μπορέσανε νὰ πιάσουνε κτάβαθα τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἔχουνε νὰ ποῦνε γιὰ τὸν Ψυχάρη πὼς κάθεται μονάχος του και φτιάκει γλώσσα. Ἄν εἶταν βολετὸ νὰ νοιώθανε τὸ ἔργο τοῦ Ψυ-

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΟΙ ΔΥΟ ΑΓΑΠΕΣ

«Τὰ χρώματα ἀκριβαίνουν, ἡ ζωὴ ἀκριβαίνει, και τὴ δουλειὰ τὴν πλερώνει ὁ κόσμος ὄλο και λιγώτεο».

Ἐτσι ἐσκεφτόταν ὁ ἀγιογράφος (Ἀργύρης Σπαθάρης ἦταν τὸνομά του) καθισμένος σιμὰ σ' ἓνα τραπέζι και μ' ἓνα λιανὸ πινέλλο διορθώνονταῦ τὰ μικρὰ μάτια στὸ πρόσωπο ἐνοῦ ἀη-Νικόλα, που τὴν αὐγὴ τοῦ τὸν εἶχαν φέρει γιοματὸν καπνιὲς γιὰ νὰ τὸν ξανακαινουργώσει. Κι' ὄλο χρωματίζοντας ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του :

«Ὁ Θεὸς ἂς ἔχει δοξὰ ! τὴν ἀνάγκη δὲ τὴνης ἐγνώρισκ' μὰ ἄλλες φορές ὁ κόσμος μου κάζεται εἰδνε περισσότερο· κ' ἔμωσ ἡ τέχνη μου εἶνε καλύτερη».

Ἐκοίταξε ὀπίσω του. Στὸν τοῖχο ἐκρεμόνταν πολλὰ κόνισματα, και ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνα ἐδιάκρινε τὰ δικά του, και κουνώντας τὸ κεφάλι ἐβεβαίωσε τὸ

στοχασμὸ του. «Δίχως ἄλλο» εἶπε ἀπὸ μέσθ του σ' ἡ τωρητὴ μου ἡ τεχνὴ εἶνε πολὺ ἀνώτερη».

Τώρα ἀπίθωσε στὸ τραπέζι τὸ πινέλλο του, ἐπῆρε στὸ ζερβὶ του χέρι τὴν εἰκὼν και ἐτέντωσε τὸ μπράτσο του : — «Εἶνε πὲς ἔτοιμη» ἐσκεφτήκε «τηρᾶζοντάς την ξεταχτικά. Ἄν ἔχει και κανένα φεγάδι θὰ τὸ διορθώτομε ἀπέκι. Κ' ἔπειτα δὲν εἶναι καινούργια, ἡ δουλειὰ μου ἀξίζει βέβαια τὴν κόττα που μούφεραν».

Ἐσηκώθηκε κ' ἐβάλθηκε νὰ προβατεῖ μέσα στὸ σπῆτι. Δὲν ἴφορούσε ποδεμούς και τὰ βήματά του πᾶνω στὸ πάτωμα ἀκούονταν λίγο. Ἦταν ψηλός, λιγνός, λίγο σκευρωμένος, και τὰ μακρὰ μαλλιά που τοῦπεφταν ἀπάνου στὲς πλάτες ἦταν ἄσπρα. Ἦταν χωριάτικα ντυμένος, ἀλλὰ στὸ σπῆτι δὲν ἴφορούσε παρά ἓνα ἄσπρο ποκάμισο ὀλάνοιχτο στὸ στήθος, μιὰ παλῆα πλατεία βράκα μὲ μπαλῶματα πολλά, και σκαλωσούνια δίχως φτέρνες.

«Εἶνε ἔνωρς ἀκόμα» ἀνανοήθηκε ὁ ζωγράφος σταματοῦντας ἄς δουλέψουμε λιγάκι στὸ μεγάλο τὸ στόρισμα».

Μὲ τὴ ράχη τοῦ ζαρωμένου χεριοῦ του ἐχάιδεψε τὸ χαμηλό του μέτωπο κ' ἐκοίταζε τρογύρου του. Στὸς ἄσπρους τοίχους της ἀνταβάνωτης κάμαρας

ἐκρεμόνταν ὄλοθθε κόνισματα ἁγίων, ἄλλα παληὰ, ἄλλα πλιὸ καινούργια, ἄλλα τέλεια νωπά. Και στὰ πλιὸ παληὰ τὸ χρώμα ἦταν ἐθεωριασμένο, οἱ γραμμές ἀδέξιετες, ἡ δουλειὰ χοντρή κ' ἀμελημένη, γιατί ὁ ζωγράφος που τότες κάμει εἶχε γεννηθῆ σὲ χρόνια σκοτεινά, ὅταν ἡ σπουδὴ της τέχνης ἦταν δύσκολη και καλοὶ δασκάλοι ἢ δὲν ἦταν στὸν κόσμο, ἢ ἦταν σπάνιοι πολὺ. Τότες ἦταν χρόνους πολλοὺς πεθαμένος, περισσότερο ἀπὸ δύο αἰῶνες ὁ παληὸς ὁ ζωγράφος· τώρα τὰ κόκκαλά τουδὲ θάταν παρά στάχτη μέσα στὸ κοιμητήριο τοῦ χωριοῦ δπου αὐτὸς, ὁ προσπάππος του προσπάππου τ' Ἀργύρη, εἶχε γυρέψει καταφυγὴ, κυνηγημένος στὴν Ἠπειρο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, βασανισμένος ἀπὸ τὴ δυστυχία, μὴν ἔχοντας μαζὴ του παρά τὰ παληὰ του ρούχα και χέρια ἀδέξια γιὰ τὴ δουλειὰ της γῆς...

Κ' ἔπειτα ἐκρεμόνταν ἐκεῖ ἄλλα στορίσματα καλλίτερα, κ' ἄλλα πάλι καλλίτερα ἀκόμη και πλιὸ καινούργια, ὄλα εἰκόνες ἁγίων, ἀσκητᾶδων, μαρτύρων, ἀποστόλων, που τοὺς εἶχαν ζωγραφίσει τὰ παιδιὰ και τὰ γγόνια τοῦ πρώτου, κ' ἦταν ἐκεῖ κ' ἓνας μικρὸς ἀη-Βασίλης, τὸ πρῶτο κόνισμα τοῦχε κέμει ὁ Ἀργύρης σὲν ἦταν παιδί κ' ἐμάθαινε ἀπὸ

χάρη, θὰ βλέπανε πῶς αὐτός δὲ φτάνει καινούριε γλώσσα, μὲ κανονίζει τὴ γλώσσα ποὺ ὑπάρχει. Ἡ καλλίτερη, βρίσκει τοὺς κανόνες ποὺ κάνουν τὴ γλώσσα νὰ κινιέται καὶ νὰ ζῇ. Μ' ἄλλα λόγια βγάνει ἀπὸ τὴ ζωντανὴ τὴ γλώσσα τὴ γραμματικὴ της. Καμιὰ γλώσσα τοῦ κόσμου δὲν εἶναι δίχως γραμματικὴ. Καμιὰ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ, καμιὰ δὲν μπορεῖ νὰ πλουτίσῃ δίχως γραμματικὴ. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ παραδέχονται τὴ δημοτικὴ τὸ ρίχνουν στὸ ἀντάρτικο. Μὰ τὸ ἀντάρτικο ἴσα ἴσα εἶναι ὁ κίντυνος, εἶναι οἱ ὑπερβολές. Κι' ἂν ὁ γλωσσικός ἀγὼνας ἀργέι νὰ κατασταλάξῃ στὴν τελειωτικὴ του νίκη, αἰτία εἶναι αὐτὸ τὸ ἀντάρτικο. Τὰ λόγια ποὺ βάλανε κορώνα σὲ τοῦτο μας τὸ ἄρθρο χαρακτηρίζουν σωτῆρά ποὺ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ γενικῶς.

Τὸ νὰ λῆς ὁ φωνιάς, τοῦ φωνιά καὶ νὰ μαθαίνῃ πῶς τὸ φωνιάς εἶναι ὀνομαστικὴ, καὶ τοῦ φωνιάς γενική, εἶναι γραμματικὴ. Καὶ τὸ νὰ μὴ λῆς ὁ φωνιάς καὶ νὰ μαθαίνῃ πῶς τὸ φωνιάς εἶναι ὀνομαστικὴ, καὶ τοῦ φωνιάς γενική, καὶ αὐτὴ εἶναι γραμματικὴ. Μὰ ἡ πρώτη εἶναι γραμματικὴ τῆς γλώσσας ποὺ ζῇ καὶ ὑπάρχει, κ' ἡ δεύτερη εἶναι γραμματικὴ μιανῆς ἀνυπαρχῆς γλώσσας. Πρέπει νὰ νοιώσουμε τὸ λοιπὸ πῶς, αὐτὴ ἡ δεύτερη γραμματικὴ εἶναι ποὺ βλάπτει, ἡ πρώτη εἶναι ἀπαραίτητη. Κι' αὐτὸ θέλει νὰ τονίσῃ ὁ Ψυχάρης. Κι' ὁποῖος δὲ νοιώσῃ ἔτσι τὰ λόγια του αὐτά, φυσικὰ θὰ τὸν παρανοήσῃ. «Γραμματικὴ — ἀχ! καὶ τί κόσμους τι κόσμους ἠθικούς, τί . . . μὰ τί δὲν ἔχει μέσα της μιὰ τέτοια λέξη! — γραμματικὴ θέλει ἓνα ἔθνος γιὰ νὰ γίνῃ ἔθνος, καὶ βάλτε το μιὰ καὶ σώνει μὲ τὸ νοῦ σας πῶς δίχως γραμματικὴ τίποτα δὲ θὰ κάμετε, οὔτε παιδιὰ».

Μὰ τὸ νὰ κανονιστῇ ἡ γλώσσα μας ἔτσι πρῶτον καὶ ἀπλῆστη ποὺ εἶναι, δὲν εἶναι βέβαια εὐκόλη καὶ σύντομη δουλειά. Ὁ Ψυχάρης δουλεύει τόσα χρόνια, καὶ ἀκόμα νὰ μᾶς σκαρῶσῃ τελειωμένη τὴ Γραμματικὴ του. Ἀπὸ τὰ κείμενα τὰ δικά του βγαίνει ἡ κανονικὴ γλώσσα. Μ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετό. Πρέπει νὰ μπορῇ νὰ μαθαίνῃ ὁ καθένας τοὺς κανόνες τῆς γλώσσας του. Τὴ γλώσσα τὴ μιλάει ἀσυνείδητα, φυσικὰ, τρεχούμενα. Πρέπει ὅμως νὰ μάθῃ καὶ νὰ τὴ γράφῃ κανονικῶς. Κι' αὐτὸ μονάχα μὲ τὴ γραμματικὴ θὰ τὸ καταφέρει. Ἀπκράλληχτα ὅπως γίνεται καὶ στὶς εὐρωπαϊκὰς ζωντανὰς γλώσσας.

Τις μιλάνε κάθε μέρα στὴ ζωὴ, μὰ τὴ γραμματικὴ τους τὴ μαθαίνουνε στὸ σχολεῖο.

Αὐτοῦ ἀπάνου κρεμιέται σήμερα ὅλο τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα. Τὸ ἂν μιὰ λέξη λέγεται ἔτσι ἢ λέγεται ἄλλοιῶς, τὸ ἂν μιὰ λέξη δὲν τὴν καταλαβαίνω ἐγὼ καὶ τὴν καταλαβαίνεις ἐσύ, τὸ ἂν μιὰ λέξη ποὺ μ' ἀρέσει ἐμένα, δὲν μπορεῖς ἐσύ νὰ τὴν ὑποφέρῃς, αὐτὸ δὲ σημαίνει. «Θὰ εἶναι εἴκοσι χρόνια» γράφει στὸ βιβλίον τοῦ ὁ Ψυχάρης «ποῦ τὸ φωνιάζω, πῶς τὸ ζήτημα, ὅπως ἐμεῖς τὸ καταλάβαμε, δὲν εἶναι γιὰ λέξες εἶναι γιὰ κάτι πῶς γενικῶς, πῶς ὅσον σὲ κάθε γλώσσα, πῶς χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι γιὰ τὸν τύπο. Γνώρισμα μιᾶς γλώσσας, τὸ τυπικὸ της. Καὶ τὸ τυπικὸ μιὰ κ' εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ ζωντανὴ γραμματικὴ, μαθαίνεται ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὸν πῶς ἀγράφεται. Κι' ἄφτο θέλουμε μεῖς, νὰ μπορῇ νὰ μαθαίνῃ τὴ γλώσσα του ὁ καθένας». Ἐνὼ σήμερα δὲν μπορεῖ. Δὲν μπορεῖ γιὰτὶ μέσκα στὴ φυσικὴ μας λαλιὰ μπλέχτηκε ὁ καθαρευουσιάνικος τύπος, ποὺ ὀλοένα γροθοκοπιέται μὲ τὸν κοινὸ τύπο, καὶ γεννᾷ κάτι τέρατα ποὺ εἶναι γιὰ νὰ σατίσῃ κανέναν.

Πρῶτος λοιπὸν ὅρος τοῦ ἀγώνος νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴ γλώσσα, ὅπως ξεκαθάρισε τὴν ψυχὴ, ὅπως ξεκαθάρισε καὶ τὴ φιλολογία. Ὅσο μεταβατικὴ καὶ ἂν θέλουν νὰ χαρακτηρίσῃ τὴ συγκεκριμένη μας ἐποχὴ, πάντα θ' ἀναγνωριστῇ μὲ μέρκα ὁ δρόμος ποὺ πήρε μέσα σ' αὐτὴ ἡ φιλολογία μας, μὲ τὸν ἀέρα τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας. Μεθαῦριο θὰ χρειαστοῦνε βιβλία ἀναγνωστικά γιὰ τὸ σχολεῖο. Ποῖος θὰ τὰ δώσῃ αὐτὰ τὰ βιβλία; Ἡ σημερινὴ μας φιλολογία ἡ καταφρονημένη, ποὺ τὰ γραψίματά της θὰ τὰ παίρνουν γιὰ κείμενα καὶ θὰ τὰ σχολιάζουνε καὶ θὰ τὰ ζηγᾶνε. Ἀργότερα ἓνα θὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ δύο, γράφει ὁ Ψυχάρης, ἂν θὰ σπουδάζουνε ἢ δὲ θὰ σπουδάζουνε τὴ φιλολογία τὴν ἐθνικὴν. Ἄ δὲν τὴ σπουδάζουνε, τότε δὲ θὰ σπουδάζουνε τίποτα, κ' ἔτσι δὲ μᾶς μέλλει. Ἄν τὴ σπουδάζουνε, ὅπως καὶ θὰ γίνῃ, θὰ νικήσῃ χωρὶς ἄλλο, μὰζὶ μὲ τὴ φιλολογία μας κ' ἡ γλώσσα της. Θὰ νικήσῃ ὡς καὶ στὰ παραμικρά. Μὴ βλέπῃς ποὺ γράφουνε καὶ μὴν ἀκούῃς ποὺ λένε σήμερα τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε λέξη ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα παρμένη. Δὲ σημαίνει ἄφτο τίποτα. Ἡ καθαρεύουσα ἡ κμαρωμένη δὲν καταδέχτηκε ἔξαρνα τὰ χρόνια τῆς φανήκανε πρόστυχα καὶ μᾶς ἔβγαλε στὴ μέσκ τὰ ἔτη. Μὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τί βγάζει καὶ τί δὲ βγάζει τοῦ λό-

γου της, τὸ ζήτημα εἶναι, τί βάζουμε μεῖς στὰ βιβλία μας. Ἐμᾶς κατόπι θὰ διαβάζουνε, ὅχι τὸ Γαζή. Ὅ,τι διοῦνε σὲ μᾶς, ἄφτο καὶ θὰ ποῦνε, ἄφτο θὰ μείνῃ, ἄφρησε πῶς εἶναι κ' ἡ φυσικὴ λαλιὰ μας, πολὺ πῶς πολὺχρονη ἀπὸ τὰ ἔτη τὰ διασκέλικα, ποὺ θὰ τὰ ξεπροβοδίσουμε πῶς μὲ κάμποσα σπολλάτια».

* Ἀνάλυση καθαυτὸ, πᾶνου στὸ τελευταῖο βιβλίον τοῦ Ψυχάρη, δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα νὰ γίνῃ. Ὅπως εἶπαμε καὶ πῶς ἀπάνου ὅλο τοῦ τὸ ἔργο εἶναι ἓνα σύστημα. Καὶ θὰ μπορούσε πῶς καλὰ νὰ γραφτῇ μὲ μελέτη συνολικὴ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη.

Νὰ κοιταχτῇ ἡ φιλολογία μας καὶ ἡ γλώσσα, σὲ τί σημεῖο βρίσκονταν τὴν ἐποχὴν ποὺ πρωτοφάνηκε ὁ Ψυχάρης. Νὰ κοιταχτῇ ἀκόμα καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὄψη τοῦ ἔθνους, στὴν ἐποχὴν ἐκείνη. Νὰ ἀναφερθῇ σύντομα καὶ γενικῶς, μὰ οὐσαυτικὰ καὶ κλομελετημένα, ὅλη του ἡ ἐργασία ἀπὸ τὰ δηγήματα, τὰ ρομάντζα, τὰ δράματα, τὶς ἐπιστημονικὰς μελέτες, ἴσα μὲ τὸν ὄγκο τῶ ἀπόδων καὶ Μήλων». Ν' ἀντιζυγιστῇ μὲ τοὺς προηγουμένους του καὶ μὲ τοὺς σύγχρονους του. Νὰ ζεταστῇ ἡ ἐπίδραση τοῦ Ψυχάρη πᾶνου στὴ φιλολογία, στὴ γλώσσα, καὶ στὴν ἐθνικὴν ἀκόμα τὴ ζωὴ. Ποιὰ ἰδανικὰ εἶχε τὸ ἔθνος τότες, καὶ ποιὰ κατόπι. Ποιὰ ἐπίδραση εἶχε στὴν ἐκπαίδεψιν ὁ ἀγὼνας τοῦ Ψυχάρη. Πῶς πάσισε αὐτός νὰ σκορπίσῃ τὴν πνευματικὴν λευτεριά, καὶ ποιὰ τ' ἀποτελέσματά του. Πῶς ἀντισταθῆκανε οἱ διασκέλοι, τὰ μέσα κ' ἡ ἠθικὴ τους. Πῶς ὑποδέχονταν τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη κάθε τόσο ἡ τρεχούμενη φιλολογία καὶ δημοσιογραφία. Ψυχολογικὴ ἀνάλυση τῆς ἀντίστασης τῆς κοινωνίας στὴν Ἰδέα. Ἡ ἱστορικὴ τοῦ τελευταίου κειμένου στὸ περπάτημα τοῦ ἔθνους, καὶ τὰ προμνημένα τοῦ Ψυχάρη. Ὁ σωτὴς χαρακτηρισμὸς τοῦ γλωσσικοῦ ἀγώνος καὶ τὸ προμνημα τῆς νίκης.

Ἀπὸ τὸ τέτοιο ζήτημα τέτοιων πᾶνου κάτου θεμάτων θὰ ἔβγαине φωτεινὸ τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, μὲ τὸ θάρρος του, τὴν πίστη του, τὴ μεθοδικότητα, τὴ δύναμη, καὶ κάμποσες φερὲς καὶ μὲ τὶς ἀδυναμίες του. Μὰ γιὰ τὴν ὥρα, καὶ γιὰ τὸ καλὸ τῆς Νέας Ἑλλάδας τὸ ἔργο δὲν σφραγίστηκε ἀκόμα, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κοιταχτῇ ἀπὸ τῶρα σὰ σύνολο. ἴσα ἴσα μάλιστα, τῶρα θὴλεγε κανεὶς πῶς ἀρχίζει νὰ βλασταίνῃ καὶ νὰ φουντώνῃ. Ὅσοι βλέπουνε παραμέσα στὰ πράγματα, ὅσοι ἔχουνε ἀληθινὴ ἀγάπην γιὰ τὴν πατρίδα του, ὅσοι ξέρουνε τί θὰ πῇ

τὸν πατέρα του τὴν τέχνη. Καὶ τὸν ἐκόϊτα πῆσολ ἡλῶρα ὁ ζωγράφος, καὶ μ' ἓνα χαμόγελο στὰ χεῖλη ἰθουμήθηκε τὴ νεότητι του, ἰθουμήθηκε τὴν πενηνταριά του, ἰθουμήθηκε τοῦ πατέρα, ποὺ τῶρα πλὴν δὲν ἦταν σὲ τοῦτον τὸν κόσμον, τὰ λόγια, καλωσύνη γιοματᾶ, θρησκεία γιοματᾶ καὶ πίστη τοῦ θεοῦ τὴν καλωσύνη, κ' ἰθουμήθηκε καὶ ὅλας ὅτι ὁ πκτῆρας του τοῦλεγε γιὰ τῆς φάρμας τους τὴν τέχνη, ποῦ (καθὼς καὶ αὐτός ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸν πάππου του εἶχε ἀκούσει) ὁ παλῆς ὁ πρόγονος τὴν εἶχε φέρει μαζὶ του ἀπὸ τὴν Ἡπειρο στὸ μικρὸ Κορφιάτικο χωριὸ, ὅταν οἱ Τούρκοι ἀγριεμένοι εἶχαν πάρει ἀπόφαση νὰ οὐδύουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν χριστιανοσύνη. Ἦταν ἓνας μάρτυρας τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης ὁ παλῆς ὁ πρόγονος. Ἄλλὰ δὲν ἦταν παρὰ ἓνα ἀθῶο θῦμα καὶ οἱ Τούρκοι καὶ ἡ ὀργή τους δὲν ἦταν παρὰ τὸ ὄργανο τῆς θεϊκῆς δικαιοσύνης. Τὸ ρειπισμένο κ' ἐρμαγμαμένο Τουρκομερήτικο χωριὸ εἶχε ἀμαρτήσῃ, κ' ὁ Θεὸς ἰθουλήθηκε, γιὰ παράδειγμα, νὰ τὸ ἀφανίσῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς.

Κ' ἰχαμογέλασε πάλι ὁ ζωγράφος τηρᾶζοντας τῆς τέχνης του τὰ πρῶτα δοκιμάσματα, κ' ἰθουμῶν πῶς τὰ ἐδούλευε στὸ πλευρὸ τοῦ πατέρα του,

ποῦ ὅλο δουλεῖοντας κ' ἰεῖνοι, τὸν ὀρμήνευε καὶ τὸν ὀδηγοῦσε. Καὶ τὸ χαμόγελο ποὺ ἔφεγγε ἀπάνου στὰ χεῖλια του ἐγίνηκε ὀλομεμῖας σὲν ἀνοιχτόκαρδο γέλιο, γιὰτὶ ἐσυλλογίστηκε πῶς ἂν ἐξούσε τῶρα ἀκόμα ὁ μακαρίτης θὴ μπορούτε αὐτός ὁ ἴδιος νὰ τὸν ὀρμήνευσει. Ναι ἡ τέχνη του τοῦ φαινότου ἀνώτερη πολὺ. Κ' ἐρριζε τῶρα τὰ μάτια του σ' ἓνα ἄλλο μέρος τῆς κάμαρας, σὲ μίαν ἀπὸ τὲς ἀγκωνές, σιμὰ στὸ ἓνα παρᾶθυρο, ὅπου στημένο ἰστεκότου τὸ μεγάλο στόρισμα, ποὺ τὸ δούλευε ἀκόμα ὁ ζωγράφος, καὶ ποῦ ἦταν κοντὰ τελειωμένο. Ἐπαράσταине τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκος. Τὰ χρώματα ἦταν χλωρὰ κ' ἰγυάλιζαν τὸ πρόσωπο τοῦ λευκοντυμένου ἀρχαγγελοῦ, ποῦ ἀνάερως ἔκλιε μὲ τὰ φτεροῦγια ὀρθάνοιχτα καὶ μὲ τὸν ὄρη λευκὸ κῆνο στὸ χερί ἦταν παρᾶκαλο, καὶ τὸ κόκκινο του χεῖλι ἰφαινότου σὰ νὰ μιλούσε κ' ἡ Θεοτόκο γονατιστῇ καὶ σκυμμένη ταπεινὰ κάτουθε ἀπὸ ἓναν ὀλόχροσο θῶλο, μικρὴ, ντυμένη ἀπὸ τὸ μέτωπο στὰ πόδια μ' ἓνα μπλάβο φόρεμα, ἔφαινότου σὰ ν' ἀφοκράζότου ἀληθινὰ τὸν ἀρχαγγελικὸν χαιρετισμό. Μὰ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀρχαγγελοῦ ἐμοιάζε στὸ πρόσωπο ἐνοῦ παιδιοῦ ποῦ συχνὰ ἐρχότου σὲ σπῆτι τοῦ ζωγράφου, καὶ ἡ Πανηγύα σὲ μιὰ κορασιὰ τῆς

γειτονίας του ὁ ζωγράφος, μοναχὸς του στὸ χωριὸ, εἶχε βρεῖ ἔτσι τὸ μυστικὸ τῆς τέχνης ποῦ οἱ πικλοῖ του, ἀκολουθώντας τὰ πατρὸσπραξάδα, δὲν τῶχαν καταλάβει.

Ἄλλὰ ἔξαφκν τὸ πρόσωπό του ἐσυνγέρισε. Ἐκόννησε πικρὰ τὸ κεφάλι καὶ εἶπε ὅλο κοιτάζοντας τὴν εἰκόνα του. «Μὰ θῆμα ὁ ὕστερος ζωγράφος στὸ χωριὸ!»

Κ' ἰθουμήθηκε τοῦ πατέρα του τὸ λόγον, ποῦ τοῦχε παραγγεῖλει νὰ μάθει τὴν τέχνην κ' ἰκεῖνος στὰ παιδιὰ του καὶ τὰ παιδιὰ του στὰ παιδιὰ τους, ὅπως εἶχε γένει ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴν στὸ σῆ τους, κ' ἄνστανάζε. Καὶ σὲ λίγο ἀκολούθησε τὸ στοχασιμό του.

«Οἱ ἄλλοι στὸ χωριὸ δὲ μποροῦν νὰ γένουν ζωγράφοι φυσικὸ δὲν τοῦς εἶνε. Ἀπὸ πατέρα σὲ γιὸ σκάρτου τὴ γῆς καὶ σκαρτιζέδες πρέπει νὰ μείνουν γι' αὐτὸ τοῦς ἐδῶρισε ὁ Θεός. Ἄλλὰ ἐμεῖς; πάντα ζωγράφοι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου. Ζωγράφος ἔπρεπε νᾶνε καὶ ὁ γιὸς κῆμα ποῦ εἶνε μονακίριος. Μὰ τὴν τέχνην οὔτε τὴ στοχάζεται τὸ καθισιὸ δὲν τ' ἀρίσει τὰ χρώματα μήτε τὰ ξεχωρίζει ἀχ ἐμοιάσε τῆς μάνικας σ' αὐτὸ!»

Καὶ ἐξανακόννησε τὸ κεφάλι. Κι' ἀδραζε τῶρα

ζωντανή γλώσσα γιὰ ἓνα Ἔθνος, ὅσοι νοιώσανε τὴ σημασία τοῦ γλωσσικοῦ ἀγώνα μὲ ὄλο τὸ πλάτος ποῦ τοῦ ἀξίζει, ὅσοι φτύσανε στὴν κοινωνικὴ ρεκλάμα, οἱ νέοι, οἱ φωτισμένοι καὶ γκαρδιακοὶ νέοι συμμαζώνονται ὀλοίνα πίσω ἀπὸ τὸ τρανὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, κι αὐτὸς ἐμπνεσμένα μὲ τέτοια λόγια τοὺς ἀνοίγει τὰ χέρια.

« Ἡ ἐλπίδα μου δὲ σβήνει, ἐλπίδα, παιδιὰ μου καὶ σὲ σὰς, ἐλπίδα καὶ στὴν Ἑλλάδα. Πίστη κι ἀλύγιστο θάρρος. Ἀλήθεια τί μοῦ γίνεται δὲν τὸ ξέρω κι ὁ ἴδιος. Τὴ νοιώθω, μὰ τὸ ναί, τὴ νοιώθω κι ἀπορῶ ἢ νιώτῃ στὶς φλέβες μου βραζει. Ποτέ μου δὲν τὴν ἔνοιωσα πιὸ ζεστή, πιὸ φλογισμένη στὰ σωθικά μου. Τὶ εἶναι καλὲ, τὰ νιάτα, τί τὰ χρόνια τὰ εἰκοσι καὶ τὰ εικοσιπέντε. Τὰ χρόνια τίποτα δὲν εἶναι. Ἡ νιώτῃ μονάχα σηκώνει, καὶ μοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι νέος δύο φορές. Δύο φορές, γιατί ἐδῶ δὲν εἶναι ὁ ζέφυρος ὁ ἑαρινός, ποῦ γλυκοχαδέει τὸ μάγουλο τὸ νεανῆσιο καὶ περνᾷ, ζέφυρος ποῦ μῆτε τὸ χᾶδι του θυμάσαι, ἐμὰ φύτῃσε βοριάς. Γνώρισα μπόρες καὶ γ. ὠρισα φουρτούνες πίκρες, καημούς καὶ βάσανα, μῆτε τὰ λογαριάζω πιά. Ἐμαθα τί θὰ πῆ θλίψη, μάλιστα καὶ θλίψες ἐπειδὴ ἀρίφητο εἶναι τὰ σκέρι τοὺς κ' ἔχει μύριον εἰδῶνε τὸ θάνατο ἄχ! τὸν εἶδα κι ἀκόμη μοῦ καίνε ἀπὸ τὰ δάκρυα τὰ βλέφαρά μου. Μὰ τὸ γερὸ τὰ νοιζιάτικο τὰ γέρι πάντα ψυγᾷ καὶ πάντα μὲ συνεπικρίνει μὲσα μου ἢ φυσηματα τοῦ δυνάμωσε ὡς καὶ τοῦ πόνου τὴν μπορεσιά. Δὲν ἔξεχσα τὴ δυστυχία μὲ τὴ δυστυχία γίνεται ἢ νιώτῃ συνειδητῇ, ζέρει πὼς ἐπαθε καὶ συνάμα ζέρει πὼς ὑπάρχει διπλά. Ἡ σιγανὴ τῆς νύχτας ἢ ἐργασία, ὅταν ὄλο κοιμοῦνται κι ὅταν ἐσὺ δουλεύεις μὲ τῆς λάμπας σου τὸ ἡμερο τὸ φῶς, μοῦ φέρνει στὸ νοῦ γενναίους, δροσάτους λογισμούς. Σκοταδὶ ὄξω σκοταδὶ γῦρο γῦρο καὶ στὴ ζωὴ μας, ἀρου ἀπὸ κεῖ βγήκαμε καὶ κεῖ πᾶμε. Θωρῶ ἤσυχα τὴν τάφο ποῦ μὲ προσμένει καὶ μὰς προσμένει ὡς κατεβῶ στὰ τρισβαθὰ του, θὰ μ' ἀκούσῃ νὰ τοῦ ψάλω τὸν ὕμνο τῆς ζωῆς, ποῦ τοῦ ψέλνω καὶ δωπέρα. Γιατὶ ὄχι; Νὰ ποῦ καὶ τὴ νύχτα φέγγει στὴν καμαρά μου νὰ ποῦ φέγγει τὴ νύχτα καὶ στὴ δουλειά. Ἐτσι, ἀθανάτη κ' ἢ νιώτῃ, μὲσα στὰ σκότεινα γερμάματα, λάμπει καὶ φωτοβολᾷ. Δὲν μπορῶ τὴν ἀπελπισία νὰ καταλάβω. Πὼς ν' ἀπελπίζεται κανεὶς μὲ τὴν Ἰδέα; Θαρρεῖς κ' εἶναι Κόρη πανόμορφη, μοναδικὴ ἀγαπημένη. Χαρά σου νὰ πέφτῃς μπροστὰ τῆς γενναιστὸς, τὸ ποδαράκι τῆς νὰ φιλήσῃ

τὰ δαχτύλια τῶν ποδιῶνε τῆς ἀγγίξῃς κάποτες νὰ θωρῆς τὸ πρόσωπό της. Τὸ πανάγαθο, τὸ παναῖνιο. Ἄχ! καὶ τὰ μάτια τῆς ἐκείνα τὰ μεγάλα τὰ μεγάλα, τὰ θεόγλυκα! Ἄμει, ἢ ἀγάπη τοὺς ποῦ σὲ περεχύνει καὶ ποῦ σὲ λούζει! Σ' ὀλονῶνε σήμερα τὰ στήθια ξυπνᾷ, ἢ ἀπίθαντη. Βλέπω τετραπάνερα σημάδια πὼς κάποια πνοὴ καινούργια ζωόνεψε τὰ ἱερὰ τὰ χῶματα κάτω, κ' ἢ νιώτῃ, ποῦ ξεπετιοῦνται χοχλακιάζουνε καὶ ὀρμῶνε ἀπὸ τὰ σπλάχνα μου τὰ νερά της, ἄλλο ἴσως δὲν εἶναι παρὰ συναίσθημα τῆς νιώτῃς ποῦ σήμερα φουσκώνει καὶ τῶν ἄλλωνῶνε τὶς καρδιές, ἴσως ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ ποτάμι, ποῦ ὡς ἐμένα κατέβηκε ἀπὸ τὸ ὕψος ὅπου ἀνοίξε πιὶ γιὰ μὰς ἢ ἀστεῖρεφτη βρύση τῆς Ἰδέας».

*

Ὁ καθηγητῆς Albert Thumb στὴ μελέτη τοῦ ποῦ ἀναφέραμε, ἀπορῶντας μὲ τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση τῶ λογισμῶν τῆς Ρωμιόσῳνης, τοῦ νὰ πασκίζουνε ὀλοίνα νὰ πνίξουνε, νὰ συκοφαντήσουνε, νὰ σβήσουνε τὴ ζωντανὴ καὶ φυσικὴ λαλιά τοῦ γένους, γράφει μὲσα στ' ἄλλα: « Ἔθνος ποῦ παρτάει τὴ μητρικὴ τοῦ γλώσσα καὶ φτάνει ὡς ἐκεῖ ποῦ νὰ τὴ βρίζει μισοαρνιέται κιόλας τὴν ὑπαρξή του, τοῦλάχιστο στὰ μάτια τῆς Εὐρώπης».

Κι ὁ Ψυχάρης σὰ νὰ γνώριζε τὴν ἀπορία τοῦτη τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ, εἶχε γράψει κάμποσον καιρὸ πρωτίτερα σ' ἓνα του ἄρθρο, ποῦ δημοσιεύεται στὸ καινούριο του βιβλίο, αὐτὰ τὰ λόγια: « Τὴν καθαρεύουσα μὰς τὴ φτειάσανε οἱ δασκάλοι γιὰ νὰ σαστίζουνε οἱ Εὐρωπαῖοι. Σαστίζουνε ἀλήθεια, μὰ ἔχι ὅπως οἱ δασκάλοι τὸ θαρροῦνε. Σαστίζουνε γιὰ τὸ τέρας καὶ γιὰ τὸ χάος. Γιὰ τὸ τέρας ποῦ εἶναι ἢ καθαρεύουσα. Γιὰ τὸ χάος ποῦ κάνει, ἀφτῇ στὴν Ἑλλάδα».

Ἡ σημαία λοιπὸν τοῦ Ψυχάρη « Πόλεμος στὴν καθαρεύουσα». Μὰ δὲ φτάνει μονάχα νὰ γκρεμίσῃ τὸ παλιό, τὸ μολεμένο σπιτί. Πρέπει κι ὄλας νὰ χτίσῃς καινούριο, γιατί ἄλλοιῶς θὰ ψυφῆσῃς ἀπὸ τὸ κάμα, ἢ ἀπὸ τὸ κρύο. Καὶ γι' αὐτὸ πλάι σὲ τοῦτο ἔβαλε ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ κανόνισμα τῆς γλώσσας τῆς δημοτικῆς. Τὰ ὄλικα ὑπάρχουνε. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σηκώσουνε τὸ καινούριο παλάτι.

Ἐτσι βλέπουμε πὼς τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη δὲν εἶναι μονάχα ἀρηνητικό. Περισσότερο εἶναι θετικό. Φτειάνει, χτίζει, σμίγει, συνταιριάζει, πλάθει, κανονίζει, δημιουργεῖ, βρίσκει, μαζεύει. Ἐτσι δεμένο

θὰ μπορέσουμε νὰ νοιώσουμὲ βαθιὰ τὸ ἔργο του. Ὅσοι πολεμᾶνε τὴν καθαρεύουσα, τίποτα δὲν κάνουνε, δίχως νὰ πασκίζουνε νὰ συγορίζουνε τὴ δημοτικὴ, νὰ τὴν καταστρώνουνε, νὰ τὴν κωνορίζουνε σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμά του. Κάνουνε ἔργο ἀρηνητικό μονάχα. Ἡ θετικὴ δουλειὰ θὰ τοὺς δώσῃ τὴν ἀληθινὴ δύναμη, τὴν ἀληθινὴ πίστη, τὴν ἀληθινὴ πνοὴ στὰ ἔργα τῆς φαντασίας τοὺς.

Διαβάστε τὸν Ψυχάρη καλά, πλατιά, βαθιά, προσεχτικῶς, μὲ ἀγάπη, καὶ τότες θὰ νοιώσετε πόσο σωστὸ εἶναι αὐτό. Τότες ἀκόμη θὰ νοιώσετε μὰζι μὲ τὸν Παλαμά πὼς ὁ Ψυχάρης εἶναι ὁ πρώτος μεγάλος πέρα καὶ πέρα πεζογράφος ποῦ ἀξιώθηκε ν' ἀποχτήσῃ ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες ὕπνου καὶ σκλαβιζῆς ἢ Ρωμιόσῳνης.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΔΙΑΔΟΛΟΣΚΟΡΠΙΣΜΑΤΑ

1

Μύριον Ἀπριλίης, μὲ στολίδια χίλια!
Πὰ σ' τὸν παλιοτοῖχο, ποῦ νὰ πέσῃ γέρονε,
βγήκαν παπποροῦνες, δροσερὰ τρυφύλλια!
Μιά κοντὴ γρηοῖλα, ποῦ τὰ πῶδια σέρνει,
σκέπασε τὰνάκια κι ἄσπρα τῆς μαλλάνια
μὲ ψαθὶ γεμάτο πὸ τρανταφυλλάκια!

2

Πὼς χαμογελάει
δὲς τὴ ρεμματιά!
Σ' τὰ βαθιά τῆς μάγια
σέρνει τὴ ματιά...
Πράουνη, γεμάτη
χάρη τ' Ἀπριλιοῦ,
λὲς καὶ λαχταράει
χάδια τοῦ Ἡλιοῦ!

3

Ἀνάθεμά σε, κόκκορα, ποῦ σούρθε νὰ λαλήσῃς
καὶ ξύπνισες τὴ μάγια τῆς χωρὶς νὰ μὰς ρωτήσῃς!
Σ' τὴν ἀγκαλιά μου, σὴν πουλὶ μὲσ' τὴ φωλιά ἔχε
[γέρει,
καὶ μοῦφυγε, πρὶν γιομοστῇ τῆς γλώσσας τὸ ποιητῆρι!

ἓνα δεμάτι πινέλλα καὶ τὴ χρωματόταβλα καὶ ἐστάθηκε μπρὸς στὴν εἰκόνα. Ἀνακᾶτωσε τὰ χρῶματα καὶ ἄρχισε πάλι νὰ δουλεύει. Προσεχτικῶς ἀγγίξε τὰ σουσουμια τοῦ ἀρχάγγελου, βάζοντας φῶς ὅπου ἔπρεπε, διορθῶνοντας τὴ χτεσινὴ του ἐργασία καὶ ἐπάσκιζε νὰ βαστάει τὸ νοῦ του καρφωμένον στὸ ἔργο του. Ἀλλὰ ὁ νοῦς του δὲν τὸν ἀκούε σήμερα ἢ καρδιά του εἶχε πικραθεῖ. Ὁ γιὸς δὲν ἀφοραζότου τὰ διδάγματά του, δὲν ἤθελε τῆς φάρας τὸ ἔργο.

« Ἄχ » εἶπε πάλι ὁ ζωγράφος ἀκολουθῶντας τὸν πρώτο του στοχασμό. « Ἐμοιάσε ἀλλοῦ κ' ὄχι σ' αὐτὸ μοναχᾷ, μὰ καὶ σ' ἄλλα μοιάζει στοὺς μπαρμπάδες τοῦ » καὶ πικρὰ ἀαστέναξε.

Ἦταν μεσημέρι. Στὴ σκάλα τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ ἐτέλειωνε στὴν κάμαρη ὅπου ἰδοῦλευε ὁ ζωγράφος, ἀκουστήκαν βαρεῖα πατήματα, κι' ἀμέσως ἐπρὸ βαλε χαμηλὰ τὸ κεφάλι τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀργύρη. Τὰ μαλλιά τῆς ἦταν ἄσπρα κάτω ἀπὸ τὴ μευνητὴ τῆς μπόλια, καὶ τὸ πρόσωπο της εἶχε ζάρες πολλὰς ἀλλὰ δὲν ἦταν ἄσκημο τὰ μάτια τῆς ἐλαμπαν κάτου ἀπὸ τὸ κουρασμένο της μέτωπο.

« Τί εἶνε, Εὐτυμιά » ἐρώτησε ὁ ζωγράφος δίχως ἀ ἀφήσει τὰ χρῶματα καὶ χωρὶς νὰ τὴν τηράξει.

« Κόπιασε » τοῦ ἀπάντησε ἢ γυναικὴ ἀσήμερα ἀλησμόνητες τέλεια πότε εἶνε ὄρα γιὰ γιῶμα».

Ὁ Ἀργύρης ἐχαμογέλασε. Ἀπίθωσε κατὰ γῆς τὴ χρωματόταβλα καὶ τὰ πινέλλα, ἔκκεμε δύο βήματα πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐκοίταξε πάλι τὴν εἰκόνα τοῦ κ' εὐχαριστημένος ἐκούνησε τὸ κεφάλι. Κι' ἀπὸ τῆ σκέλλα ἢ γυναικὴς ποῦ τὸν ἔβλεπε κλιπλητῇ, ἐσιαξε πρῶτα τὴ μπόλια τῆς ἀπάνου στὸ κεφάλι κ' ἐσταυροκόπηθηκε, καὶ τέλος εἶπε σὴν κάθε μέρα: « Παναγία Δέσποινα, εἶσαι ὀλοζῶντανη».

Τώρα ὁ Ἀργύρης ἐνιβε τὰ χέρια του σὲ μίαν ἄκρη τῆς κάμαρας, μὲσα σὲ μίαν ἀκάθαρτη πῆλην λεκάνη. Κ' ἐνῶ ἐπλενότου τὴν ἐρώτησε.

« Καὶ ὁ γιὸς σου ; »

« Γιατὶ μιλεῖς ἔτσι, ἀνθρωπε τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀποκρίθηκε μὲ παράπονο « μὴ δὲν εἶναι καὶ δικὸς σου ; »

« Γιατὶ ἐμοιάσε ἀλλοῦ » εἶπε ἀναστενάζοντας: « θάμαι ὁ ὕστερος ζωγράφος στὸ χωριό: σήμερα οὔτε χρῶματα δὲ μοῦτριψε».

« Ἄ δὲν εἶνε καλὸς γιὰ τὴν τέχνη » εἶπε ἢ γρηὰ πειραγμένη κατεβῆνοντας ἓνα σκαλλι εἶνε δουλευτῆς ὀμως κ' ἔχει τὸ χτῆμα του, καὶ τὸ συγορίζει, καὶ θὰ ζήσει μ' ἐκείνο. Καὶ ποῦ ὄλοι ζω-

γράφοι στὸν κόσμο Ὁ πικνοδύναμος ξέρει τί κάνει ! »

« Μ' αὐτὰ τὰ λόγια, μ' αὐτὰ τὰ χαιδέει, μοῦ τὸν ἐχάλασες » εἶπε ἀναστενάζοντας. « Ἡ τέχνη θέλει καθουσιὸ καὶ κόπο: μὰ ἔτσι μοῦ ἦτον μελλᾶμενο».

Ἡ γυναικὴ δὲν τοῦ ἀπολογῆθηκε γιὰ νὰ μὴν τότε συγγῦτῃ τὴν ὄρα τοῦ φαητοῦ κ' ὁ ζωγράφος ποῦ ἐσφογγίξε τώρα μ' ἓνα σκισμένο παννὶ τὰ χέρια του, ἐρώτησε ἐπειτα ἀπὸ μιὰ στιγμῆ.

« Τί ἐμαγεῖρες σήμερα ; »

« Γιὰ μὰς » τοῦ ἀποκρίθηκε ταπεινὰ ἀπασκαλινὸ ὅπως τὸ κρᾶζει ἡ μέρα.

Ἡ ἀρεντιά σου ὄμως ποῦ νηστεύεις γιὰ τὴ χάρη της » κ' ἐδειξε τὸ κόνισμα ὅθ' γευτεῖς ψωμὶ κ' ἐληθῆς».

« Καλὰ » τῆς ἀπάντησε εὐχαριστημένος. Κ' ἐπειτα ἐρώτησε πάλι. « Κι' ὁ γιὸς εἶνε κάτου ; »

« Ναι » τοῦπε μὰς ἀκούει ; »

« Τὰ λόγια μου κακὸ δὲν τοῦ κάουνε » ἀποκρίθηκε χαμογελῶντας.

Ἐκατίθηκαν κ' οἱ δύο στὸ κατῶγι. Στὴν ἀράδα στὸν τοῖχο τῆς πόρτας ἦταν στυμένα στὰ σκαριά τοὺς τρία ἀνόμικ βουτσιὰ, γιομάτα κρασί, καὶ δι-

4

Φεγγαράκι μου γλυκό,
Ξέρεις ἕνα μυστικό -
Τὸ φίλι τῆς ψῆς τὸ βράδι
τῆς τὸ πῆρα, μ' ἕνα χᾶδι !
Σὰ βραδιάση πάλ' ἡ μέρα
κ' ἡ χρυσή μου περιστέρα
δὲ σταθῆ νᾶν τῆ φιλήσω
πῆς τῆς - θὰ σὲ μαρτυρήσω !

5

Ξεφυγᾶ ἡ μέρα λᾶμπει σὲ μιὰ ἄκρη
δ' Ἀποσπερίτης - τὸ στερνὸ τῆς δάκρυ !
Δέσσανε τὴν πλάση τῆς νυκτιᾶς τὰ μάγια
κρύβονται σ' τὸν ἴσκιον τοῦ βουνοῦ τὰ πλάγια,
μόνο σ' τῆς ραχούλας τ' ἄσπρο ρημοκλήσι
μιὰ στερνὴ ἀχιτίδα πᾶσι νὰ προσκυνήσῃ !

6

Μ' ἀγαπᾶ, δὲ μ' ἀγαπᾶ
πῆς μου, Μαργαρίτα !
Ἡ καρδοῦλα μου χτυπᾶ . . .
Ὅχι λές ; Γιὰ νύττα !
Ὅχι ! Κι ἂν πνιγῶ,
τρὶς καταραμένη ;
Μὰ γι' αὐτὸ και γὼ
σ' ἔχω μαδημένη !

7

Τρέχουν οἱ νοῖ σ' τὸ πλόγι οὐν, σὺν κεπελλίεσσι σὴ
[βροῦση,
καθῆνας τὴν καρδοῦλα του γυρεύει νὰ γιομίση,
μὰ μέθυσαν στὸ γέλιο σου και με θολὰ τὰ μάτια
ραγίσαν τις καρδοῦλές τους, τις κόκκιε κομμάτια !

8

Τὰ μάτια σου σὺν τὰ θωροῶ
τραβιέμ' ἀπὸ μαγνήτη !
Ἐβγα νὰ σύρῃς τὸ χορδὸ,
γλυκὲ μ' Ἀποσπερίτη !

Ἡ μάνα σου σὲ τυραγνῆ ;
Γιὰ ξέχαστη λιγάνι !
Σεῖσε τὴ μέση τῆ λυγνῆ,
σὰ νὸ κυπαρισσάκι . . .
Και σήκωσ' τὸ μαντίλι σου
ψηλὰ μὲ τ' ἄσπρο χέρι,
σὰ νᾶπλωσε τις φτέρουγες
χιονάτο περιστέρι !

9

Ἦσυχῃ βραδιά. Μονάχος ἀγρυπνῶ σ' τὸ παραθύρι.
Ὅτε φύλλο δὲ σαλεύει. Σ' τοῦρανοῦ τὸ πανηγύρι
λάμπουν δλα τᾶστεράκια, στολισμένα μὲ καμάρι,
μὰ σὺν εἶδε τῆ ματιά μου τὸ περίφανο φεγγάρι
κρύφτηκε σὰ συγκεφάλια, γιατί βρῆκε τὸ μπελὰ του,
νὰ τὸ βροσκῶ λυπημένο κι ὄντας εἶναι σ' τὰ καλά
[του !

10

Μῆλο μοσκομυρισμένο,
ποὺ σὰ ῥόδο κοκκινίζεις,
πάντα τᾶπαγορευμένο
φροῦτο μοῦ θυμίζεις !
Ἄχ ! πὼς μοιάζοντε μὲ σένα
και τὰ μάγουλά τῆς,
μὰ δὲ χάρηκα - δῶμένα !
και τὸ φίλημά τῆς ! -

Γ. Ν. ΑΒΑΖΟΣ

Π. Σ. ΔΕΛΤΑ

ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

- ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ (μὲ εἰκόνες τοῦ κ. Ν Δότρα).

- Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑΣ (μὲ εἰκόνες τῆς Κας Σοφίας Λασκαρίδη).

Τυπώθηκε στὴ Λόντρα, σὲ διαλεχτὸ χαρτί και εἶναι καλλιτεχνικὰ δεμένο.

Πουλιέται στὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἐστίας» δρ. 3,50

Ο "ΝΟΥΜΑΣ", ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΕΡΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΡΟΜΗ ΧΡΟΝΙΑΤΙΚΗ

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα και τὴν Κρήτη δρ. 10

Γιὰ τὸ Ἐξωτερικὸ δρ. χρ. 12 1/2

Γιὰ τις ἐπαρχίες δεχόμεστε και τρίμηνες (3 δρ. τὴν τρι-
μηνία) συντρομές.

Κανένας δὲ γράφεται συντρομητής ἢ δὲ στείλει μπροστὰ
τῆ συντρομῆ του.

20 λεπτά τὸ φύλλο λεπτά 20

Τὰ περασμένα φύλλα τοῦ Νουμά πουλιούνται
στὸ γραφεῖο μας στὴ διπλὴ τιμῆ.

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ. Στὰ κδόσκια (Σύνταγμα, Ὁμόνοια
Ἐθν. Τράπεζα Ἰπ. Οἰκονομικῶν, Σταθμὸς Τροχί-
δρομου (Ἀκαδημία), Βουλῆ, Σταθμὸς ὑπόγειου Σιδη-
ρόδρομου (Ὁμόνοια), στὸ κδόσκιο Ἰαννοπούλου (Χαυ-
τεῖα), στὰ βιβλιοπωλεῖα Ἐστίας» Γ. Κολάρου και
Σακέτου (ἀντίκρυ στὴ Βουλῆ).

Στὴν Κέρκυρα, Πάτρα και Βόλο, στὰ Πραχτο-
ρεῖα τῶν Ἐφημερίδων, στὸν Πύργο στὸ βιβλιοπω-
λεῖο τοῦ κ. Κ. Βαρουξῆ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

Ἡ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.— Θεσσαλοὶ
και ἀμνηστία.— Τὰ μυσικὰ ἔγγραφα και
οἱ Τούρκοιες λίρες.— Ἐπανάσταση και
τρομοκρατία.

ΚΑΘΕ ἀρθρογράφος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου, γρά-
φοντας και ὑποστηρίζοντας τὴν ὁποῖα λογίε γνώ-
μη του γιὰ τὰ διάφορα τρεχούμενα πολιτικὰ ζητή-
ματα, τελειώνει πάντα μὲ τὴ φράση : «Αὐτὴ εἶναι
ἡ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ». Καὶ διαβάζοντας
κανεὶς τρία π. χ. φλογερὰ ἀρθρα πατριωτικῶνε φη-
μερίδων μαθαίνει τρεῖς ἀλλοιώτικες γνώμες τοῦ
Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Και τοῦτο ρωμαϊκὸ ψυχολογικὸ φαινόμενο ἀπὸ
τὰ περιεργότερα. Ὁ μικροεγωϊσμὸς δὲν ἀφίνει μίτε
τὸν τύπο ἀκόμα νὰ ἰδῆ τὰ πρόματα ἀπὸ πῶ ἀψη-
λά. Ὅλοι ἔχουνε γνώμη γιὰ ὄλα, και ἡ ἀτομικὴ
τους αὐτὴ γνώμη πρῆπει νὰ εἶναι γνώμη τοῦ
Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Αὐτὸ γίνεται γιατί ὁ Ἑλλη-
νικὸς λαὸς ἀληθινὰ δὲν ἔχει γνώμη καμιά γιὰ κανένα
ζήτημα, κ' ἔτσι δίνει εὐκαιρία στοὺς διάφορους ἐκ-
μεταλλευτῆς τῆς κάθε περιστάσεως νὰ δημιουργοῦνε
μονάχοι τους γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, κι ἀπά-
νου τῆς πατῶντας νὰ κατεβάζουνε τὰ ἱερά και τὰ
ἴδια και νὰ φοβερίζουνε ὄσους δὲν εἶναι σύμφωνοι
μὲ τὴ σοφολογιότητά τους.

πλα τους ὄρθα δύο λαυριά λιπρά ἀπ' ἔξω, τὸ ἕνα
μὲ λάδι τᾶλλο μ' ἔλῆς. Στὸν ἀντικρυνὸ τὸν τοῖχο,
και ξάγναντα στὴν ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα ἦταν ἕνα
τραπέζι και μπρὸς του και ὀπίσω του δύο παγκάρια
μακρὰ ὅτο τὸ τραπέζι, κ' ἀπάνου του ἕνα πιάτο
μοναχὸ μ' ἔλῆς κ' ἕνα ὀλόκληρο καρβέλλι ψωμί
χαμηλὸ και καστάνο. Δίπλα στὴν ἀγκωνῆ, κάτου
ἀπὸ ἕνα φιογὸ ἔκαιε ἡ φωτιά μὲ φλόγα μεγάλη
και πάνω στὴ σιδερένια πυρρωστία ἕνα χαλκωμα-
τένιο ἀγγεῖο κατάμαυρο ἐχόχλαζε κ' ἐτραζότου.
Παραστιᾶς ἦταν κουκουνασμένοι, καθιστὸς ἀπάνω
σὲ μιὰ πρῶσκ, ὁ γιὸς τοῦ ζωγράφου και μὲ μιὰ
κουτάλα ἀνακάτανε προσεχτικῶ τὸ φαητὸ, προσμέ-
νοντας τοὺς γονίους του κ' ὡς τόσο τῶχε δοκιμά-
σει ἂν ἦταν καλὸ στ' ἀλάτι, κ' ὄλεσεκ ἕμασοῖσε
τῆ μπουκιὰ του. Ἦταν νέος εἴκοσι δύο χρονῶν μὲ
μαῦρο ψιλὸ μουστάκι, κ' ἐφοροῖσε φράγκικα ρούχα,
καθὼς ὄλοι οἱ νέοι τοῦ χωριοῦ

«Καλῶς τὸν ἀρέντη» εἶπε μ' ἕνα χαμόγελο
στρέφοντας τὸ κεφάλι πρὸς τὴ σκάλλα.

«Γεῖά σου Γιώργη» τοῦ ἀποκρίθηκε γλυκὰ ὄπα
τέρας καθίζοντας μπρὸς στὸ τραπέζι και κόνοντας
ἀργὰ ἀργὰ τὸ σταυρὸ του.

Και παρευτῆς ὁ Γιώργης ἐκένωσε σὲ μιὰ με

γᾶλη σκουτέλλα τὸ γιῶμα, κ' ἐνῶ ὁ γέροντας ἐ-
κοβε τὸ καρβέλλι ποὺ μέσα ἦταν κίτρινο σὺν τὸ
χρυσάκι και σπειρωτὸ, τῶφερε στὸ τραπέζι και ἐ-
καθε ἀγάντια στὸ γέροντα ἡ μάνα ἐκάθησε
σιμὰ του φέροντας ἕνα μεγάλο μαστραπᾶ γιομά-
τον νερωμένο κρασί κ' ἕνα μόνον ποτήρι. Τὸ φα-
γητὸ ἦταν κόκκινο ἀπὸ τὸ πιπέρι, κ' ἀχνοβολοῦσε
κι' ἐκαλομύριζε. Μάνα και γιὸς ἔκαμαν τὸ σταυρὸ
τους κ' ἐπῆραν ὁ καθένας ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ψωμί
ποῦχε μοιράσει ὁ πατέρας, και οἱ τρεῖς τους ἀρχί-
σαν τῶρα νὰ γεύονται.

Ὁ γέροντας ἕμασοῖσε σιγὰ μὲ τὰ χαλασμένα
του ὄντια τὸ ψωμί του και τῆς ἔλῆς οἱ ἄλλοι,
πότε ἡ μάνα πότε ὁ γιὸς, μὲ τὸ ἴδιο κουτάλι ἐ-
παιρναν ἀπὸ τὴ βαθειὰ σκουτέλλα, κ' ἐβουτούσαν
σιὸ κόκκινο ζυμὶ τὸ ψωμί τους.

«Ἀρέντη» εἶπε ὁ νεος, σὺν εἶχε πραῦνει ἡ
πρῶτη του πείνα ἀδὲ γεύεσαι ἀπὸ τὸ δικὸ μας ;»

«Ὅχι παιδί μου» τοῦ ἀποκρίθηκε «φατε κ'
ἐγνοικ σας γιὰ μένα. Τὶ θὰ καταλαβῶ, ἂν κατα-
λῶσω τῶρα ; σὺν ἡμῶνα νέος μ' ἄρεσε ἡ κκαλοζωῖα,
μὰ ἐτάχτηκα τῆς Δέσποινας, προσκοινῶ τὸνομά τῆς
νὰ νηστεῖω ὡς ποῦ νὰ τὴν ἱστορήσω, και ἡ Παρ-
θένα θὰ μὲ βοηθήσει, και θ' ἀποτελειώσω γλιγῶρα

τὸ κόνισμα κ' αὐτὸ θὰ κάνει θιχαμάσματα γιὰ τοῦ
χριστιανούς.»

«Ὅχ τὰ κάμει» εἶπε ὁ Γιώργης μὲ πίστη κα-
τεβάζοντας τὸ βλιφκρο ἄλοι τὸ λένε στὸ χωριὸ
μας, και παράξενο δὲν εἶνε.»

«Μὲ τέτοια κατάνυξη ποῦ δουλεύει τ' ἄγιο κό-
νισμα» εἶπε ἡ γρηὰ σφουγγίζοντας τ' ἀχέλι τῆς
μὲ τὴν ἄκρη τοῦ μάλλινου τραπεζομάντιλου ἐπὶ
ἄλλο θὰ γένη ; Καὶ θαρρῶ πὼς εἶδε τὴ Θεοτόκο
στ' ὄνειρό του, γιατί στὴν εἰκόνα τῆς εἶνε ὀλοζών-
τανη. Μὰ ἔσμιζε ἐπειτα ἀπο μιὰ στιγμὴ ἀσκιά-
ζομαι πὼς τὰ τυράγνια του εἶνε μεγάλ' κ' εἶε
γέροντας τῶρα.»

«Να!» εἶπε σοβρὸς ὁ ζωγράφος χύνοντας πιὸτὸ
στὴν κουπα «θὰ κάμει θιαμάσματα, και θὰ τὴ σέ-
βεται ὁ κόσμος σ' ἀλήθεια, (ὄχι ὄπως τὰ κόνισματα
ποῦ τὰ πουλοῦνε κ' οἱ Ὀβρηνοὶ, ἀνάθεμά τους στὴ χῶ-
ρα,) και τῶνομά μου θὰ μείνει ἀθάνατο στὸ χωριὸ και
θᾶρχονται ζῆνοι νὰ προσκυνοῦν τὸ στίγμα και νὰ
δέωνται τῆς Θεοτόκος.»

«Εἶνε ἀλήθεια ὄσα λές» τοῦπαν μὲ εὐλαβεικ
καὶ δὲ θὰ φροντίσεις και γιὰ τὴν ὑγεία σου ;»

«Τὶ πειράζει» ἀπολογηθήκε «κι' ἂ ζήσω δέκα
μῆρες ἢ και ἕνα χρόνον λιγώτερο ; Τῶρα τῶρα το

Καὶ δὲ γίνεται μονάχα ἀπὸ τὸν Τύπο μας αὐτό. Μὰ καὶ τὰ πολιτικά μας κόμματα, ὅποιο ζήτημα τοὺς συφέρνει τὸ ντύνουν με τὴ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὸ παρουσιάζουν γαρνιρισμένο με τὸν ἀπαράτητο «ἔθνικὸ κίνητρο». Καὶ πολλὰς φορὰς στὴ Βουλὴ ἀρχηγοὶ ἀντίθετων κομμάτων τσακώνονται συναμεξὺ τους γιὰ ὀρισμένο ζήτημα φέρνοντας (καθένας τους γιὰ ἐπιχείρημα τὴ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ). Ἀκόμα κι ὁ Μιστριώτης φωνάζοντας γιὰ τὴν καθαρὴ οὐσα δὲ σ τ η ρ ί ζ ε τ α ι στὴν «ἐκπεφρασμένην» γνώμη αὐτοῦ τοῦ ἀμοιροῦ τοῦ λαοῦ ;

*

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΙ ποὺ λάβανε μέρος στὸ τελευταῖο ἀγροτικὸ κίνημα, ζητοῦνε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἀμνηστία. Καὶ μ' ὄλο τὸ δίκιο τους. Ἐπανάσταση ἔκαμε ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος καὶ ἀμνηστεύτηκαν, ἐπανάσταση πήγανε κι αὐτοὶ νὰ κάμουν. Μὲ τὴ διαφορά πὺς τὸ Θεσσαλικὸ κίνημα εἶτανε κίνημα καθαυτὸ λαϊκὸ, ποὺ εἶχε ὀρισμένη ἀπορροή καὶ ὀρισμένο δρόμο γιὰ νὰ φτάσῃ σὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασι τοῦ στρατοῦ μπορεῖ νὰ εἶχε ἀπορροή μὰ δὲν εἶχε δρόμο καὶ δὲν ἔξερε τί γύρευε. Καὶ ἴσως γιὰ τοῦτο τὴν ἀνώσανε προκαταβολικά. Τάχατες δὲν εἶναι ἀλήθεια πὺς στὸ Ρωμαϊκὸ ὄλα τ' ἀνάποδα γίνονται ;

Ἄντις ὅμως ἀμνηστία, ἡ Δικιοσύνη τῆς «πατρίδας» ἀρχισε φανερὰ καταδιωγμὸ καὶ φυλακίζει τοὺς φτωχοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζητήσανε τὸν ἐσπληρωμὸν τους καὶ τὴ λευτεριά τῆς δουλείας καὶ τοῦ ἰσθῶτα τους. Κ' ἔτσι μέσα σ' αὐτοὺς φυτεῖται ἡ Πολιτεία τὴν ἰδέα, πὺς στέκεται ἀγνάντια τους σὰν Τύραννος καὶ σὰν Ὀχτρός.

*

Ἡ ΔΙΚΗ τοῦ Μπριαζή στὸ Στρατοδικεῖο, μὰς ἔδωσε αὐτὴς τίς μέρες τὴ ζουγραφία τῆς γραφειοκρατίας στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δημόσια γραφεῖα, οἱ δημόσιες ὑπερσεῖς βρίσκονται στὰ χέρια τοῦ πρώτου μικροπάλαιου κι ὄλα τὰ ἔγγραφα σημαντικὰ καὶ ἀσήμαντα μπορεῖ εὐκολώτατα ὅποιος θέλει νὰ τὰ ξετάσῃ, φτάνει νὰ ἔχῃ μὴ κάποια γνώμη μὴ μὲ τοὺς γραφεῖδες καὶ τοὺς ἐπιστάτες. Ὁ Μπριαζὴς εἶτανε στασιώτης, κ' ἐπικρατεῖ ἀπὸ τὸ Κουβέρνο μὴ πεντάρια μιστὸ γιὰ κάθε μέρα. Στὰ χέρια του εἶχε θεσσαλοὺς μουσικούς (ἄς τοὺς ποῦμε ἔτσι) τὰ πολεμικὰ σκεδία τῆς ἐπιτελικῆς ὑπερσεῖς τοῦ στρατοῦ. Ἦξερε πὺς ἀπὸ τίς πεντάρες πιότερη ἀξία ἔχουνε οἱ Τούρκικες λίρες, καὶ φυσικὰ σὲ κείνους ποὺ τοὺ δώσανε τέτοιες τὰ φανέρωσε ὄλα. Μὰ θὰ ρωτήσετε αὐτοὺ ποὺ χτυπᾶνε τίς μηνιάτικες πεντακοσάρες τί κίνησε ; Παλιὰ ρωμαϊκὴ συνήθειαι κι ἀγία τρευτή, ὅσο μεγαλύτερο μιστὸ παίρνεις τόσο λιγώτερο νὰ δουλεύῃς, καὶ τόση λιγώτερη εὐτύχη νὰ ἔχῃς. . .

*

ΔΥΟ λογιῆδες ἐδῶ καὶ κάμποσες μέρες τσακίσανε στὸ ξύλο στὴν πλατεία τῆς Ὁμόνοιας, μέρα μεσημέρι ἕνανε

πολίτη ποὺ ἔβριζε, λέει, τὴν ἐπανάστασι καὶ τὸ Ζορμπᾶ. Δυὸ ἄλλοι πρὸ λίγες μέρες κάμανε τὸ ἴδιο σ' ἕνα γιατρό, γιὰ τέτοιο πάλι λόγο. Ὄττε ἄδικο δὲν ἔχουνε κείνοι ποὺ φωνάζουνε πὺς ἡ ἐπανάστασι ἀκόμα δὲν τέλειωσε μ' ὄλη τὴ διάλυσι τοῦ Στρατιωτικοῦ σύνδεσμου.

Καὶ τί περιεργὴ ἐπανάστασι ! Τὸ νὰ ἔχῃς ἀντίθετη γνώμη ἀπὸ τοὺς λογῆς γαλονάδες, μεταφράζεται πὺς τάχατες βρίζεις στὴν τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Κ' ἔρχεται γλήγορα ἡ ἀπάντησι μὲ σπαθῆς καὶ μὲ αἱμάτα. Ὅλες ἡ ἐπανάστασις ἔρχονται λατρεύοντας τὴ λευτεριά τῆς γνώμης καὶ τῆς ἰδέας, ἡ δική μας ἡ καμαρωμένη ἦθε νὰ φέρῃ τὴν τρομοκρατία.

Ἀληθινὰ πὺς τερατώδη παρεξήγησι τῆς σημασίας ποὺ ἔχει ἡ λέξι «ἐπανάστασι» πουθενὰ στὸν κόσμὸ ἴσα μὲ σήμερα δὲ μαυροχάραξε.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ*

Πρέπει νὰ εἰπωθῇ πὺς τὰ σημεῖωματα τοῦτα ἀντιγράφονται μὲ τὸ χεῖρ μου, μετ' ἀπὸ λογῆς τετραδιάκια, καθὼς βρίσκονται ἀταχτα ριμμένα μέσα σὲ κείνα, ἀπὸ χρόνιαι τῶρα τὰ περισσότερα. Καὶ βάζουν' ἐδῶ πέρα, μόνο γιὰ νὰ μένουνε κάπου, χωρὶς νὰ σχετίζονται καὶ πολὺ μὲ τὰ ζητήματα τῆς μέρας καὶ χωρὶς καμιά φροντίδα δημοσιογραφικῆς φρεσκάδας.

388

Στοχάζομαι πὺς τὰ ρομάντια, βγαλμέν' ἀπὸ τὰ κοντόλια ἀνθρώπων καθὼς ὁ Γκαῖτε, ὁ Μπαλζάκ, ἡ Ἐμοι, ὁ Δοστογιέφσκης, τὸ εἶδος εἶναι τῆς τέχνης, τὸ λαμπρώτερο μαζί καὶ θρηφικώτερο ποὺ μοῦ δόθηκε νὰ χαρῶ. Μὰ ὑπάρχει ἕνας κύκλος ἔργων ποὺ μὲ συγκινεῖ περισσότερο κι ἀπὸ τὸ μεγάλο τὸ εἶδος τοῦ ρομάντιστον ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Παράλληλοι τοῦ Πλούταρχου, οἱ Ἡρώες τοῦ Κάριλλ, κ' ἀπὸ τὰ πὺς πρόσφατα στὴ θύμησίν μου, ὁ Τολστόης κι ὁ Δοστογιέφσκης τοῦ Μερεσκόβσκι, ὁ Ρώσκιν τοῦ Σίξερν, ὁ Σελλεῦ τοῦ Ράμπ, ὁ Ρενάν τῆς Ρόμπινσον, ὁ Σοπενάουερ τοῦ Μπουσέρ, ὁ Σολωμὸς τοῦ Πολυλά, ὁ Βαλαωρίτης ἱστορισμένος ἀπὸ τὸ γιό του, ὁ Βερλαῖν τοῦ Λαπελλιέ, ὁ Οὐγκὼ τοῦ Ρενουβιέ, ὁ Ἄϊνε τοῦ Δεγγρά, ὁ Γκυγιὼ τοῦ Φονγιέ, ὁ Δελόντ Ντελλ τοῦ Δεμπλὸν καὶ τῆς Δορνῆς, ἱστορίες ἢ ἀνάλυσις ἢ θεωρίες ἢ σύνθεσις ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου ἀνθρώπου, νὰ τὰ γαλημένα μου πὺς πολὺ μυθιστορηματα

(*) Κοίταξε σὺλλα 341, 354, 368 καὶ 753.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα τοῦτα ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ποίησι, τὰ ἱστορικὰ τῆς ζωῆς τοῦ Γκαῖτε.

36

Ἀπὸ τοὺς ποιητῆς μας τοὺς καθαρηνουσανούς ὁ Παπαρρηγόπουλος μοῦ εἶναι ὁ συμπαθητικὸς. Ἀντὴν ἐσχῶ τὴν ἀγάπη του. Ἀληθινὸς ποιητῆς. Μ' ὄλη του τὴν ἄμορφη μορφή, τὴν ἄτυχη φράσι, τὸ τραβῆσμα ἀντὶ γιὰ τραγοῦδι, τὴν ἀτονη, χαυνη καὶ χλωμότατη γλώσσα. Λέει ὁ Γκαῖτε : «Ἡ φωτιὰ ἰερὴ ποὺ κοιμᾶται μέσα σου ἄς τινάξῃ φλόγα ψηλὴ καὶ καθάρια.» Ὁ Παπαρρηγόπουλος σκεδὸν ποτὲ δὲν κατορθώνει νὰ κάμῃ τὴ φωτιὰ του φλόγα ψηλὴ καὶ καθάρια. Ἡ φωτιὰ του κρυμμένη πάντα κάτω ἀπὸ θολώτατη στάχτη. Καὶ ὁμοῦ καίει σὰν τὴ σιμύσης.

37

Μὰ πὺς πολὺ κι ἀπὸ τίς κριτικῆς βιογραφίες μ' ἀρέσουνε κάποια ἔργα ποὺ εἶναι σὰν ἀντάμωμα σφιχτὸ τοῦ κριτικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ. Μέσα σ' αὐτὰ, τὸ μῦθο καὶ τὴν ἱστορία βλέπω νὰ δίνουνε τὰ χέρια, ταυριάζοντας ἀκοπα. Εἶναι τὰ ἔργα τοῦ ρούσου Μερεσκόβσκι, ἄξια. Κριτικῆς μελέτης μὲ πασαιμῆμα μυθιστορικὸ. Ἀντιμωμένοι ὁ Πλούταρχος κι ὁ Κάριλλ μὲ τὴ μέθοδο ἐνός Φλωμπέρ. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης ἢ ὁ Θάνατος τῶν Θεῶν. Λεονάρδος ὁ Νταβίντσι ἢ τῶν Θεῶν ἢ Ἀνάστασι. Ὁ Μέγας Πέτρος ἢ ὁ Ἀντίχριστος. Τὸ τελευταῖο τὸ διάβασα στὸν καιρὸ τοῦ ρουσογριαπωνέζικου πολέμου. Περισσότερο φροντίζω γιὰ τὰνικείμενα τοῦ βιβλίου παρὰ γιὰ τὰ νέα τοῦ πολέμου, σὰ νὰ εἶτανε τὸ βιβλίον ἡ ἀλήθεια κι ὁ πόλεμος, τὸ παρῶντι. Θὰ τὴν πῶ τὴν ἀμαρτία μου. Μ' ὄλη του τὰ χάλια ὁ Μόσκοβος εἶτανε κοντότερο στὴ φαντασία μου, μ' ἕνα ζηλευμένο ἄνθος νὰ τὸ κατόρθωσα ἐνός ποιητῆ. Μ' ὄλο του τὸ θρίαμβο ὁ Γιαπωνέζος μακριὰ μοῦ εἶτανε.

38

Μελετώντας κανεὶς τρία σημαντικώτατα βιβλία, βιογραφικὰ, ξομολογητικὰ, τὴν αὐτοβιογραφία τοῦ Γκαῖτε κ' ἐκείνη τοῦ Τολστόη κ' ἐκείνη τοῦ Σπένσερ ποὺ τώρα τελευταῖα φάνηκε, θὰ μπορούσε νὰ συμπλέξῃ κάποιο μεγάλο κανόνα ζωῆς, ἀπὸ τὴ μελέτη τριῶν ἐγῶ : τοῦ μεγάλου ἁρμονιστῆ, τοῦ μεγάλου

ψωμί μου. Μὰ εἰκόνας τέτοιες οὔτε οἱ παλαιοὶ μου δὲν ἔκαμαν, κ' ἄς στέκουν τὰ ἔργα τους σ' ὄλες τίς ἐκκλησίας τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ τὸ Σιδάρι στ' Ἀλεῦκι, κ' ἄλλοῦ ἀκόμα στὴν ξενιτιά.» Καὶ φέρνοντας τὴν κόψα στ' ἀχειλὶ ἐπρόσθεσε σὲ μὴ ἀστιγμῆ. — Ἀστὴν ὑγεία τας κ' ἔπιε.

Ἐσκολούθησαν κ' οἱ τρεῖς τους τὸ γιῶμα. Κ' ἔπειτα ἀπὸ λίγο ὁ γέροντας ξανάειπε. — «Καλὰ πάνε ὄλα, ὁμοῦ ἡ καρδιά μου μὲ θλίβει, ὄχι γιὰ τὸ προσημνὸ θάνατο, μὰ γιὰ τὴν εἶμαι ὁ ὑστερος ζωγράφος στὸ χωριό.» Κ' ἐκοίταξε μὲ παράπονο τὸν υἱὸ ποὺ τῶρα κ' ἐκείνος εἶχε χύσει κρασί στὸ ποτήρι καὶ ποὺ ἔχαίρετις τοὺς γονεῖς του, λέγοντας. Τὴν εὐχέσας, γονεῖοι.»

«Ἀστὴν ὑγεία σου» τοῦ ἀποκρίθησαν κ' οἱ δύο. Κι ὁ Γιάργης, ἀφοῦ ἔπιε καὶ τὴν ὑστερη δρᾶξα εἶπε τοῦ πτετέρα μὲ κατεβασμένο βλέφαρο. «Δὲν τῆς μπορῶ τῆς τέχνης πατέρα δὲ φταίω.»

«Γιατὶ σοῦ μποροῦν ἄλλα πράματα» τοῦ ἀποκρίθησε γλυκὰ οἱ κοπέλλες. . . .»

«Νιὸς εἶνε κ' ἔχει δικη» εἶπε ἡ μάνα θέλοντας νὰ τὸν προστατέψῃ «θὰ παντρευτεῖ, ὅπως καὶ τοῦ λόγου σου.»

«Νιὸς ἦμουνα καὶ γῶ» ἔκαμε ὁ γέροντας κου-

νώντας ἄσπρο του κεφάλι κ' εἴδους τότες ὁ σ' ἠρωμένους ὁ πατέρας μου, τὸ θυλάσι Εὐτυμὰ ; κ' ἦμον στὴν ὑπακοή τ' ου, κ' ἐδούλευα στὴν τέχνη κ' ἐπῆρα τὴν εὐχή του. Κ' ἦταν Κυριακὴ μὴ βολὰ τὴ βδομάδα, κ' Ἀπόκριτες μὴ βολὰ τὸ χρόνο κ' ἔχαγαμπουλεύαμε μαζί μ' ὄλο τὸ χωριό...»

«Μπορεῖς νάχῃς παράπονο ἀπὸ τὸν υἱὸ ; μὴ δὲ δουλεύει τὸ χτημά του ;»

«Σκαφτιάς» εἶπε ὁ γέροντας μὲ κταφρόνια.

«Θὰ ζῆσει καλὰ καὶ περίκαλα μὲ τὸ φτωχικὸ του» εἶπε ἡ μάνα.

«Ἄλλη δουλειὰ δὲν ξέρω» εἶπε ὁ γιὸς ἀνχστενάζοντας.

«Σ' ἤθελα ἀλλιώτικα» τοῦπε ὁ πτετέρας «τὸ ὄξω δὲ μ' ἀρέσει. Πὺς τρογουρίζεις ὄλη ἡμέρα ; Τὸ χωριὸ μας ἐγένηκε τῶρα σὰν τὰ Σόδομα.»

«Πάντρεψέ τον» εἶπε ἡ μάνα «θὰ σπιτωθεῖ καὶ θὰ ἡσυχάσει. Γιατὶ ἐπαντρεψτικῆς καὶ τοῦ λόγου σου ;»

«Κ' ἐγὼ ἐπαντρεψτικῆς καὶ, μὰ μὲ τοῦ γονιοῦ τὸ θέλημα. Κ' ἐγὼ ἔχω τὴν ἐγνοια νὰ τοῦ βρῶ κοπέλλα καθὼς τοῦ πρέπει. Ἄς ἔχει λίγη ὑπομονή. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐσυμπεθερεύαμε μὲ παπᾶδες καὶ μὲ προῦχοντες »

«Ἀλλιώτικα δὲ θὰ κάμει οὔτε ὁ Γιάργης, μὰς εἶπε ἡ μάνα μὲ περηφάνεια ῖχοντας μὴ κρομφὴ ματιά στὸ παιδί της.

Μὰ ὁ Γιάργης ἐκοκκίνιζε τῶρα. Κάθε μέρα, κάθε στιγμή ὁ γέροντας τὸν ἐδῆρανε μὲ τίς ὀμηρικῆς του καὶ μὲ τὰ πράκτων του. Τὶ ἔφταγε ἐν κωμωμῆς δὲν ἦταν γιὰ τὴν τέχνη, ἀντὶ χέρια του ἦταν ἀδίξια νὰ πιάνουν τὰ πινέλλα, ν' ἀνακατόνουν τὰ χρώματα καὶ νὰ φτάνουν τὰ σουσούμια τῶν ἀγίων ; Ἄς τοῦχε δῶται ὁ Θεός, αὐτὸ τὸ χάρισμα καὶ θὰ τῆκανε. Μὰ τὸ ἐναντίον ἦξερε πὺς τὸν τραβοῦσε καὶ τὸν ἐσκλάβωνε ἡ ζωὴ στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα, τὸ κυνῆγι, ἡ δουλειὰ ἡ χοντρή μὲ τὸ τσάπι, μὲ τὸ φτυάρι, μὲ τὸ ἄλτρο, ὁ ἀγῶνας, ὁ κόπος, ὁ ἴσρος, τὸ κάλεμα μὲ τὴ γῆς ποὺ στανικὰ μονάχα ἀνοιγόντων στὸν ἀερό τοῦ χτύπο, σὰ νὰ ἐπιθυμοῦσε ἡ ἴδιαι πόνος τῶν βιασλὸ γιὰ νὰ χυρίσει τὸν πλοῦτο της. Ἐθιάμαζε σὰν ἐφύτρωνε ὁ σκαρμῆς, σὰν τὸ ἡμέρωμα ἐλ.βᾶδιζε μὲ χλωρὴ πρασιναδά, κ' ἔπειτα ἀπὸ καρδιάς ἐχαίροτον ὄλα στὰ θεμμένα καλὰμικα τοῦ σταριῦ ἐπρόβᾶλαν ὄρθα καὶ χοντρά τὰ ἀστάκια, κ' ἔπειτα ὄταν λαβόνοντάς τα μὲ τὸ νύχι ἐβγᾶζεν τὸ γάλα ποὺ ἐμελλε νὰ γίνῃ τὸ γλυκὸ τὸ ψωμί, κ' ἐλόγιζε πὺς ὁ καρπὸς τῆς γῆς ἦταν

λου θετικιστή, και του μεγάλου κοινωνιστή. Μία σύν-
θεση από τα τρία τούτα στοιχεία, το κοινωνικό, το
θετικό, τον αρμονικό τον άνθρωπο (να δόσουμε στα δ-
νόματα πλατιά πλατιά και βαριά βαριανόηματα) θα
κάνανε τον τέλειο και τον ιδεατό άνθρωπο.

59

Δι άβασα τον πολυσέλιδο βίο του Βερλαίν από το
Λοπελλειτιέ-Λές: Ένας τέτοιος ποιητής! κ' Ένας τέτοιος
άνθρωπος! (δ νοικοκύρης θάλεγε: π α λ ι ά -
θ ρ ω π ο σ!) Κ' ύστερα στοχάστηκε: Γιατί τέ-
τοιος άνθρωπος εΐτανε, εΐτανε και τέτοιος ποιητής.
Κ' η στερνή σκέψη τούτη σέ κάνει πιότερο να λυ-
πηθής.

60

Σουλλν Προντώμ. Σέ τρεις γραμμές μι ά εφη-
μερίδα μās έδωκε χαρακτηρισμό του ποιητή που πέ-
θανε, άνάποδο.—Ταπεινό τον έπες. Μά' δέν είναι
ταπεινός. Έχει πολν μεγάλην ιδέα για την τέχνη
του' λέει πως ο ποιητής πρέπει να παρασταίνη με
τους στίχους του τα πιο ύψηλά και τα πιο βαθιά.
Δέν είναι, καθώς τον έπες, αφάτης της φύσεως· εί-
ναι της ανθρώπινης ψυχής. Δέν είναι τα μεγάλα οι-
σθήματα που ζωγραφίζει· μα των αισθημάτων λε-
πτεπίλεπτα σαλέματα που αναλύει. Δέν είναι καθα-
ρός πολν στή φράση του, όσο κι αν είναι, η, καλή-
τερα, γιατί είναι ακριβολόγος και λεπτολόγος για του-
το, καθώς το σημειώνει κι ο μεγάλος κριτικός του,
ο Gaston Paris, πολλοί στίχοι του είναι σωστά
αινίγματα. «Δέν αγαπή τα σύμβολα», έπες η εφη-
μερίδα· μα χωρίς να είναι συμβολιστής—τους πολέ-
μησε μάλιστα τους λεγόμενους συμβολικούς ποιητές
—η ποιήσή του γιομάτη από σύμβολα.

61

Από τα ένενήντα κατοστά των έργων που λέ-
γονται, κι άλλου κ' έδω, σκηνικά, προτιμώ τη δια-
σκέδαση του κινηματογράφου.

62

Οι πιο επικίνδυνοι όχτροι της Τέχνης είν' εκεί-

του χειριού του τό έργο. Μη δέν ήταν και η τίμια
δουλειά του, η δουλειά που έμπορούσε να θρέψει
και τον εαυτό του και τους γερόντους του, άλλο
τόσο άγια όσο και η ζωγραφική του πατέρα;
Και μη δέν ήταν για τον κόσμο και πλιό χρησιμη;
Χωρίς ζωγράφους όλα τα χωριά ζούν, μα χωρίς χε-
ρομάχους κανένα. Και η άβασκιστη ζωή του δου-
λευτή δέν ήταν ώμορφότερη και πλιό εύκολη από
τα παθήματα του αγιογράφου. Κ' έπειτα τό
κλείσιμο στο σπίτι, η μυρωδιά των χρωμάτων, όλες
οι ψιλοδουλιές που έκαναν να πονούν τα μάτια, να
μουδιαίνει ο νους, να σκοτιζεται τό πνίμα, κ' όλα
αυτά δέν ήταν καμωμένα για ένα νέο που ήθελε
να μεθάει από τη νεότητα του.

Οξω στάνοιχτά τό καλκαίρι, όταν στην κάψη
του ήλιου στα λιβάδια και στ' άμπέλια εφαινόταν
ο άέρας ο ζεστός να τρέμει, η κάτου από τις μεγα-
λες έλνές που έφλιφλιζαν η κ' έφιλιούνταν, χτυ-
πώντας άλλήλους τους τους βαρείους τους κλώ-
νους, σαν τους άνατάραις ο άνεμος, και τό χινόπωρο
σταμπέλια, που ήταν φορτωμένα σταφύλια κάτω
από τον ξάστερο μπλάθον ούρανό, και τό χειμώνα
στα κρύα και την άνοιξη όταν ευώδιαζε η πλάση
από όλα τα λουλούδια, εκεί ήταν η ζωή, εκεί ήταν
η χαρά της καρδιάς του!

Κι' άπέκει των κοπελλών τα τραγούδια μέσα
στους έλαιώνες, όταν έπεριδιάβαινε όλο τό σύνορο
με τό ντουφέκι σκοτόνοντας τα πουλιά, και τό
βράδι έπειτα από τη βαρεία δουλειά η συντροφιά

νοι που την ξέρουν και που την αγαπούν, όπως οι
γυναίκες ξέρουν κι αγαπούν τη μόδα. Τη μόδα οι
γυναίκες την παίρνουν για όμορφιά· κι έξω από κεί-
νη καταφρονούν κι άναγελούν κάθε άλλο δείξιμο.

Ένα από τα χίλια μύρια φανερώματα της Τέχνης,
ένα της τρόπου μοναχά, οι νέοι προ πάντων τον
παίρνουν πως είναι άκέρια η Τέχνη, κ' έτσι κωκο-
βλέπουν κάθε άλλο και με άλλο τρόπο παρουσίασμα
καλλιτεχνικό. Η Τέχνη αλλάζει και μεταμορφώνεται
κατά τους καιρούς και σύμφωνα με την περίσταση·
μα είναι μιά, άνάλαχτη κι άμεταμόρφωτη αιώνια
η ουσία της. Όσοι δέν τό καταλαβαίνουν αυτό, κίν-
τνος είναι να έχτιμήσουνε μονόπαντα, για μονάκρι-
βα έργα τέχνης, προσωρινά της μόνο και ιδιότροπα
ξευλίματα· και να μη νοιώσουν άριστουργήματα,
σαν τύχη να ξαναγυρίζουνε σέ μιά παλιά μορφή
άριστουργήματα εκείνα η να παίρνουνε καινούρια
φόρμα που δέν έχει άκόμα ριζωθεί καθως, ριζώνει η
μόδα. Από τό πλάνημα τούτο σέρονται πιο πολν οι
νέοι, πάντα σκεδόν άποκλειστικοί.

63

Ο γλύπτης μου παροπονέθηκε για τη μητέρα
της πεθαμμένης κόρης πως ήθελε σώνει και καλά
στο μέτωπο της κόρης της άπάνου, που σκάλιζε την
προτομή της ο τεχνίτης για τό μνήμα της, πως ή-
θελε σώνει και καλά ναμπουνε στο μέτωπο της κόρης
της και τα κατσαρά της και οι μπουκλες της απα-
ράλλαχτα όπως εΐτανε στή ζωή. Κ' έτσι με την έπι-
μονή της χάλασε τό θείο, τό ιδεατό ξεκαθάρισμα
της κόρης της από τον τεχνίτη στην πέτρ' άπάνου.
Μά και η μάνα δίκιο είχε, μου φαίνεται. Ο τεχνί-
της που την έπλασ' έτσι κ' η μητέρα που την ήθελε
άλλιως, δυο δύνανες, δυο ιδέες, δυο άληθειες, που
—μα την άλήθεια δέν ξέρω ποιάν από τις δυο
να προτιμήσω.

64

Η δρεξηέρχεται τρώγοντας. Η έμπνευση έρχεται
γράφοντας.

65

Έξαφνα, όταν λέω πως θαμάλνομαι τον Καρα-

των φίλω, και οι χοροί, και τα τραγούδια και τα
πανηγύρια, και τό κρσί του χωριού τα άρχιστή-
ρικ, κ' πως ύστερα απ' όλα αυτά θά μπορούσε να
κλειστεί στή μοναξιά, στο μπαχ'ι, ν' ανακατευει τα
χρώματα που έβρωμούσαν, να φτιάνει άγιούς και να
μή συλλογιέται πρτά συνζάρια, ένω έξω τον έ-
κραζε η ζωή και η εύτυχία.

Κι' άναχαχτησμένος άκουε τώρα πάλι του πα-
τέρα τις όρμήσεις, κ' ήξερε ο νέος που ο γέροντας
έσημάδευε, κ' ήξερε πως και κάτι άλλο έπικραινε
τό ζωγράφο. Μά έσυλογίστηκε πως οι άνθρωποι,
πουχαν του πατέρα του τα χρόνια, ήταν αλλοιω-
τικοί από την τωρινή νεολαία, και φυσικό ήταν
τούτο, γιατί εκείνοι είχαν αναθρεφτεί με άλλη κυ-
βέρνηση και με άλλους νόμους, και είχαν μάθει να
σέβονται πράματα που τώρα πλιά δέν είχαν πέ-
ραση καμιά η και που οι νέοι κ' οι μισόκοποι άν-
θρώποι τα περιγελούσαν. Για την παντρεία οι νέοι
δέν έκαναν πλιά ότι ήθελαν οι γονηό τους, με έ-
περναν την κοπέλλα που τους άρεσε, κι' οι άλλοι
τους επαινούσαν. Και στο νου του Γιώργη έρχόνταν
τόρα τόσο και τόσο φίλοι, συνομολικοί του η με-
γαλείτεροι του, πουχαν πάρει κοπέλλα της άρεσιάς
τους και που με δίκιο δέν είχαν γνοιαστεί για τη
γνώμη του πατέρα τους και της μάνας τους, γιατί
εκείνοι οι ίδιοι, κι' όχι οι προστοι, έμελλαν να ζή-
σουν με τις γυναίκες τους.

(Ακολουθε)
Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ισκίαη και θέλω να γιομίσω τό τραγούδι μου με
τη ζωή του, δέ θα πη τούτο, καθώς θέλετε σκολα-
στικά να τό ξηγήσετε, πως συλλογίζομαι, λογαριά-
ζω, ξέρω γώ τι κάνω, επηρεάζομαι, φεύγω από τό
φυσικό μου, κνηγώ θέματα έξω από τη ζωή μου,
δέν έχω ειλκρίνεια, ρητορεύω, και τέτοια. Θα πη
πως έχω κάτι μέσα μου, μέσα σής ψυχής μου τα
βαθιά, κάτι τι διαφορετικό από τη ζωή μου· έχω
μέσα στην ψυχή μου κάτι τι σαν ηρωϊκό που μοιά-
ζει σά να είναι άδέρφι του Καρυσκάκη. Κι όσο κι
αν είναι η ζωούλα μου μιά καθαρή αντίθεση της
ζωής του ηρωα. Δέν κρινονται πάντα οι άνθρωποι
σύμφωνα με τα έργα τους· είναι κάποιι στοχασμοί
που βαραινουν ίσα με πράξεις. Κ' είναι κάποιι άν-
θρωποι που δέ μοιάζουνε με τη ζωή τους. Ζητήστε
τους μέσα στην ψυχή τους. Έ γ ώ· Σου λέει ένας
ποιητής και τό έγω του στέκεται λεύγες μακρυνά από
τον εαυτό του, ξένο, δραματικό παιγνίδι. Έ κ ε τ-
ν ο σ! Σου κράζει ο ποιητής, κι ο εκείνος του ει-
ναι η προσωπίδα του ίδιου του εαυτού του. Κατα-
λάβετε ;

66

Στην ιστορία δυο λαοί από την ίδια ράστα· οι
Φοίνικες και οι Έβραίοι. Φέρανε οι πρώτοι τον πο-
λιτισμό, κι άφανιστήκαν. Οι δεύτεροι τον άλλαξαν
τον πολιτισμό· κ' εξακολουθούνε να ύπάρχουν, ά-
ταίριαστοι. Οι πρώτοι ταιριάζανε με τις άλλες φυλές,
κοσμοπολίτες, ανακατωθήκανε, ρουφηθήκανε, χαθή-
καν. Οι δεύτεροι μένουν· και υπομένουνε την κα-
ταφρόνια κι όλα τα κακά. Οι πρώτοι εΐεργετήσανε
την ανθρωπότητα· λέει ένας περιφημος κοινωνιολό-
γος πως χωρίς αυτούς δέ θά έπαρχ' Εύρώπη· έπο-
ταχτήκανε στο φυσικό τό νόμο της ιστορίας. Οι δεύ-
τεροι ζούνε, σά να πούμε, αντιφυσικά. Και μιά φο-
βερή σκέψη με κυριεύει μήπως και οι Έλληνες έ-
μεις θά εΐτανε τό πιο σωστό να χαθούμε. Τάχα μέ-
νοντας έτσι, δέν πεισιμώδνουμε την παντοδυναμία του
φυσικού νόμου, δέ μās βαραινει η κατάρα του, δέν
είμαστε διωρισμένοι να χαθούμε, κακού σου θέλει ;
Τάχα ο χαμός μας δέν είναι πως μένοουμε ;

67

Βαλαωρίτης. Στή Φροσύνη γιομάτος αγάπη ρω-
μαντική. Στο Διάκο, η αντίθεση. Λείπει όλος διά-
λου ο έρωτας, και ούτε μι γυναίκα δέν παρουσιάζει·
τραχύν' και σκεδόν αστόλιστο τό έργο, σαν κά-
ποιες τραγωδιές κλασικές. Στο «Φωτεινό» συμβι-
βασμός. Να η Θωδούλα.

68

Η περιφημη γλωσσική άρχη της αμείσης δοού
πως εφαρμόζεται : — έξέδουε — έγδυνε — έ γ δ υ ε ! —
Κύπτουσα — σκύβοντας — ο κ υ π τ ο υ σ α ! — Από
μιά εφημερίδα. Και χίλια τέτοια. Για τό φόβο του Ψυ-
χαρισμού· {δηλαδή του δημοτικισμού στην έντέλεια.

69

Σκευικά με όσα παραπάνου σημείωσα για τους
Φοίνικες και τους Έβραίους. Ο τρόπος που θέ-
λουνε να μιλήσουν οι σημερινοί Ρωμιοί για τον Έλ-
ληνισμό, και ο τρόπος που μιλάνε, και που γρά-
φουνε γι' αυτόν, είναι αντιφυσικός. Η γοητεία δηλ
και η ζωή του δη του Έλληνισμού στέκονται στή
νέκρα του. Παράστιασέ τονε, σά να κρατάν από τη

ζωντανή ζωή, ὁμορφίαις του, συνήθειαι του, γλώσσα του, τὸν ἔκαμες βρονκόλακ.

70

«Ψυλικὸν ἀποθήκας γὰρ διαγούμισμα» τὰ εἶπε κάποιος τὰ μουσεῖα. Ποῖος θάβρεθῆ νὰ κάμη, περὶ νώνας ἀπὸ τὰ μουσεῖα μας, ὅ,τι ἔκαμε ὁ Ρώσιον περὶ νώνας ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας τῆς Φλωρεντίας; Οἱ «Φλωρεντινὲς ἀγῆς» του, τί ξεσκέπασμα, τί γλυκοχάραμα τῆς τεχνικτικῆς τῶν προορραφηλικῶν ἔργων, τοῦ Γιώττου, τοῦ Μπουτισέλλη, τοῦ Μέμμη, — ἀλλά, στρογγυλά, ταπεινά, στερεά!

71

Θυμῆμαι κάποτε μέσα σ' ἓνα σύλλογο κάποιος πρόσφερε χρήματα γὰρ νὰ βραβεύονται κάποιον σκολιοῦ οἱ μαθηταῖδες ποῦ δροθογράφων. Ἔτανε τότε στὴ φύρεια τους οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες. Καὶ κάποιος ἄλλος τότε μέσ' ἀπὸ τὸ σύλλογο σημάθηκε καὶ τὸ βραβεῖο τὸ εἶπε πὼς εἶναι σκολαστικό. Βραβεῖο γὰρ τὴν δροθογραφία μὴ δὲ γὰρ τὴν γυμναστική! Γὰρ τὴν προκοπὴ τοῦ καλαμαρῶ μὴ δὲ γὰρ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ δμως. Ὁ κάποιος ἔκλεινος ποῦ πρόσφερε τὰ χρήματα γὰρ τὸ βραβεῖο δροθογραφικό μὴ γυμναστική κοίταξε νὰ βραβεύη. Τὴ γυμναστική τοῦ νοῦ. Δὲν κάνω ἀνοροθογραφίες. Δηλαδὴ τὸν κρατῶ τὸ λογισμό μου ποῦ ξυπνὸ, τὴ μνήμη μου ποῦ ζωηρή, τὴν προσοχή μου ποῦ μαζεμένη. Ἀκούω ποῦ καλά, βλέπω ποῦ καθαρά τὴ λέξη. Σὰ νὰ ἔχω τῆς λέξης τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φαντασία σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλους. Κι ὅποιος ἔχει σήμερα τοῦ λόγου, μπορεῖ νὰ ἔχη αἴριο καὶ τοῦ ἔργου τὴ φαντασία καὶ τὴν ἀγάπη περισσότερο ξετυλιμένα. Στους καινούριους ἀνθρώπους καὶ στους ἀρμονικούς λόγια καὶ ἔργα εἰν' ἀδέρφια. Καὶ βραβεύοντας τὸ μαθητὴ ποῦ δροθογράφη, βραβεύω τὴν προσοχή του, τὴ μνήμη του, τὸ νοῦ του. Τὰ χαρίσματά του σὰν τὰ μεταχειρίζετ' ἔτσι σήμερα στὰ τετράδια καὶ στὰ θέματα του, αἴριο θὰ τὰ μεταχειριστῆ ἄλλοῦ σὲ θετικώτερα καὶ σὲ πλατύτερα.

72

Ἄλλο τὸ ζήτημα τῆς ὑπερτροφικῆς καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς προσοχῆς ποῦ δίνουμε στὴ μάθηση τῆς γραμματικῆς, ἀμελώντας τὸ γνῶρισμα καὶ τὸ χῶνεμα γὰρ λογίων ἀλήθειαι, ἐπιστημονικῆς, πρακτικῆς, ποῦ, συχνὰ πυκνὰ εἰν' ἀπὸ κείνες ποῦ πρέπει νὰ στέκονται σὰ θεμέλια κάθε γνώσης. Δὲ λημονῶ τὴ λέει ὁ Σπένσερ κάποιος: «Νομίζουμε κρῖμα βροβίὸ πὼς ξεχάσαμε τὴν δροθογραφία μῆς συλλαβῆς, ἐκεῖ ποῦ δὲν ξέρουμε τί εἶναι, ἄξια, ἢ Εὐ ὅ σ τ α' θ ι α ν ἢ σ ἄ λ π ι γ γ α, χωρὶς νὰ μᾶς κάμη καμιά ἐντύπωση ἢ ἀνηξερία μας.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἡ Κοινή Γνώμη

Φίλε Νουμᾶ

Χτέ: δ' κ. Μιστριώτης μίλησε στὸ Πανεπιστήμιο. Ὁ λόγος του ἀριστοῦργημα, ὅπως γράφανε οἱ «Καιροὶ» ποῦ τὸν τύπωσαν, ὡς συμπαθήσουν ἐμένα τὸ βάνδαλο νὰ ξεκολλήσω ἓνα μαργαριτάρι του: «Ἐπιφανέστατος Ἀλλανδὸς ἐλθὼν ἐνταῦθα καὶ ἀξίων, ἓνα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνας ἐκπολιτίσωμεν τοὺς Ρωμάνους καὶ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐρωτήσας με κατὰ

ΛΑΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΡΑΧΜΑΙ 1,000,000 ΚΕΡΑΗ

Καθ' ἑκάστην κλήρωσιν ἐκδίδονται 100,000 γραμμάτια ἀξίας . . . 400,000 πρέχοντα κέρδη εἰς 2,290 γραμμάτια ἀξίας δραχ. 200,000. Διὰ τὴν κλήρωσιν τῆς 28 Φεβρουαρίου 1910 ἐξεδόθησαν ὑπ' αὔξοντα ἀριθμ. 1.25,000 ΑΚΕΡΑΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΑ πρέχοντα συμμετοχὴν εἰς ἀκέραιον τὸ κέρδος τιμῶμενα ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΔΡΑΧΜΩΝ καὶ ὑπ' αὔξοντα 25,001, 100,000. ΤΕΤΑΡΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΟΥ τιμῶμενα ΜΙΑΣ ΔΡΑΧΜΗΣ καὶ πρέχοντα συμμετοχὴν εἰς τὸ τέταρτον τοῦ κέρδους.

Κέρδη ἑκάστης κληρώσεως

9	ἐξ	80,000	80,000
1	ἐξ	20,000	20,002
1	ἀπὸ	2,500	8,000
2	ἀπὸ	1,000	8,000
15	ἀπὸ	400	8,000
25	ἀπὸ	200	8,000
1950	ἀπὸ	40	87,000
		2000	200,000

Ἡ πρώτη κλήρωσις γεινήσεται τῆς 28 Φεβρουαρίου (13 Μαρτίου, 1910, ἡ δευτέρα τῆς 25 Ἀπριλίου (3 Μαΐου) 1910, ἡ τρίτη τῆς 27 Ἰουλίου (10 Ἰουλίου) 1910, ἡ τετάρτη τῆς 31 Ὀβρίου 1910 καὶ ἡ πέμπτη τῆς 31 Δεβρίου 1910 (31 Ἰανουαρίου 1911).

Διὰ πᾶσαν πληροφόρησιν ἢ ζήτησιν γραμματικῶν ἀπευθυντέον εἰς τὸ ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΛΑΧΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ, Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν, εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Διευθύνων Τμηματάρχης

Γ. ΚΟΦΙΝΑΣ

τίνα τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο, ἀ π ε κ ρ ἰ θ η ν αὐτῶ, ὅ,τι κλπ.»

Ἀτὰ γὰρ δσους πάμπανε πὴ νὰ ξετάζουνε μὲ τὴ λογικὴ τὸ κάθε τι ποῦ γράφεται καὶ λαλεῖται, κρατώντας γὰρ κριτήριον μόνον τὴ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικό.

Μὲ ἀγάπη

Φοιτητῆς Φιλολογίας

Ἀθήνα 29]3]10

Σ. Γ. Ἀλήθεια δὲν μπορῶ νὰ μὴν τονίσω τὴν ἀνανδρία τοῦ κύριου καίτηρητῆ ποῦ δὲν ἔδειξε τὴ δύναμιν νὰ κρατηθῆ ἀπὸ τὸ ν' ἀναφῆρη κάπως περιγελαστά τῶνομα ἐνὸς ἐπιστήμονα, ποῦ δσο μὴ ἂν στάθηνε ἀντίπαλός του, νωπο εἶναι ἀκόμη τὸ χῶμα τοῦ τάφου του· κ' αὐτὸ γὰρ νὰ προκαλέσῃ τὴ θυμηδία τοῦ ἀκροατηρίου του.

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Φίλε Νουμᾶ,

Ὁ κ. Χατζόπουλος οὐδ' ἑὸν σου 384 ἀρωτάει ἂν εἶναι ποίηση τὸ κομμάτι τοῦ «Δωδεκάλογου» ποῦ ἀνοίγει τὸ «Θάνατο τῶν Θεῶν μὲ τὰ λόγια:

Ἔοθησά κ' ἀπ' ὄσους τόπους πέρασα.

Γιατὶ νὰ μὴ λάβει μὴ ἀπάντησι; Ἐγὼ λέω πὼς εἶναι ποίηση, καὶ μεγάλη μάλιστα. Εἶναι ζουγραφία μὲ λόγια ποῦ θὰν τὴ ζούλεβε κ' ὁ ποῦ ἔξοχος ζουγράφος.

Τὸ ἴδιο, νομίζω ποίηση καὶ ποιητικὴ φιλοσοφία, δηλαδὴ φιλοσοφία φανταστικὴ, τὸ κομμάτι ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ εἶναι ἢ Ἀλήθεια; » Ὑποθέτω, φιλοσοφία ποιητικὴ γὰρ τὸν κ. Χατζόπουλο εἶναι τοῦ Νίτσε μοναχὰ οἱ στίχοι, δηλαδὴ λόγια μπερδεμένα, σὰν τῆς τρελῆς τὰ μαλλιά.

Πρόθυμος

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

Ο.ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ

— Βγῆτε εἰ βιβλίον, κολοτυπωμένο στὴ Τυβίγγη, τῆς Γερμανίας, ἢ «Ἰριγένειαι ἐν Τυβίγγῃ» τοῦ Γκαίτε, μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν κ. Κ. Χατζόπουλο, καὶ πουλεῖται ἐστὶ βιβλιοπωλεῖα Ἑστίας, Μπέκ κ' Ἐλευθερουδάκη ἐδῶ, καὶ ἐστὴν Πόλη ἐστὶ βιβλιοπωλεῖο Ἐμμ. Σαρηγιάννη.

— Γὰρ τὴ σημαντικὴ αὐτὴ δουλειὰ ποῦ προσφέρει ὁ κ. Χατζόπουλος ἐστὶ ρωμαϊκά γραμμάτια, ἐλπίζουμε νὰ γίνῃ πλατύτερος λόγος ἐστὶ «Νουμᾶ».

— Στὸ Ἀμπριάντικο φύλλον μας θὰ τυπώσουμε πέντε καινούρια «Πεζὰ τραγούδια» τοῦ Ὑυχάρη.

— Στὴ Σμύρνη, ποῦ βρίσκεται τελευταία ἡ Κυβέλη μὲ τὸ θιάσόν της, ἔδωκε γὰρ τιμητικὴ τῆς παράστασι τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν κ. Κ. Μάνου, ἐστὶ δημοτικὴ μας.

— Κάποια δασκαλικὴ σημεῖδα τῆς Σμύρνης χόλιασε γὰρ τὴ «βιβλίωσι» καὶ ἐξέπλευσε τοὺς συνευρισμένους κεραυνούς τῆς ρουτίνας, καὶ κατάντησαν σὰν ἀργεντινῆς δακάραι.

— Μὰ διάβηκε πὴ ὁ καιρὸς ποῦ περνοῦσαν τὰ τέτοια. Καὶ μὲ δὴ γενναῖα ἄρθρα στὸν «Ἀμερόληπτον» κ' ἓνα ἄλλο ἐστὶ «Ἡμερησία» (Σμυρνώτικα φύλλα κ' αὐτὰ), ἐξενιχτήκε ὁ μουχλογράφος ἐστὶ καλά.

— Ὁ «Ἀμερόληπτος» μάλιστα ἔβλεπε καὶ κομμάτια ἀπὸ τὰ χορικά τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Μάνου, κ' ἢ «Ἡμερησία» ἔγραψε πὼς «τὴν Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλέους ἠσθάνθημεν ἰδικὴν μας, καταδικὴν μας ἡμεῖς οἱ Ἕλληνας προχθὲς βράδῃ, διότι δὲν ἐμεσολάβησαν ἢ ψόφια γλώσσα διὰ νὰ μᾶς τὴν ἀποξενώσῃ.»

— Τὸ παραμένο Σαββατόβραδο ἐστὶ γραφεῖα μας ὁ γιατρός Γ. Ν. Ἀβάζος διάβασε ἓνα του καινούριου δῆγμα χαριτωμένο «Γκιούλ Χανούμ» καὶ κάμπουσα «Διολοσκορπίσματα».

ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ

ΤΟΥ ΒΕΡΓΙΛΙΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΝ

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗ

καὶ τυπωμένα ἐστὶν Τυβίγγη

ΠΟΥΛΙΟΥΝΤΑΙ ΕΣΤΙ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ ΚΑΙ

ΕΣΤΙ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΕΣΤΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΖΗ

ΛΟΥΚΑ ΔΡΑΧ. ΜΙΑ

Καὶ γὰρ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ Νουμᾶ, ἐστὶ γραφεῖα μας,

Δεφτά—50—Δεφτά